

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Zbyněk MUSIL

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

ETNICKÝ KONFLIKT V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ
A JEHO DŮSLEDKY

PRAHA 2006

Vedoucí práce: PhDr. Radek Hubálek

Využiji příležitosti k tomu, abych poděkoval především PhDr. Radku Hubálkovi za vedení mé bakalářské práce a za jeho cenné rady.

Na tomto místě chci rovněž poděkovat svým nejbližším za jejich lásku, pochopení a podporu, bez níž by tato práce nemohla vzniknout.

Prohlašuji, že jsem zadanou bakalářskou práci s názvem „Etnický konflikt v Bosně a Hercegovině a jeho důsledky“ vypracoval sám a použil přitom materiály, mapové a datové podklady, které jsou uvedené v seznamu použité literatury.

V Praze dne 20. 8. 2006

Zbyněk Musil

OBSAH

Seznam použitých příloh	4
Seznam použitých zkratk a označení	5
1. Úvod	6
2. Diskuse s literaturou, metodika, data	9
3. Základní informace o zemi	11
3.1 Obecné informace, poloha.....	11
3.2 Administrativně správní členění.....	15
3.3 Nárys politického systému současné Bosny a Hercegoviny	19
4. Historický exkurz	21
4.1 Nezávislá Bosna	21
4.2 Turecká nadvláda	21
4.3 Krize osmanského panství.....	22
4.4 Země pod Rakousko-Uherskou monarchií.....	22
4.5 Bosna a Hercegovina a Jugoslávie	23
5. Konflikt v Bosně a Hercegovině	25
5.1 Vývoj konfliktu do osamostatnění Bosny a Hercegoviny.....	25
5.2 Eskalace konfliktu po osamostatnění Bosny a Hercegoviny	28
5.3 Mírová jednání v Daytonu.....	32
6. Vývoj země po Daytonu	34
6.1 Úsilí mezinárodního společenství za účelem stabilizace země	34
6.2 Domácí politická scéna	35
6.3 Mezinárodní začleňování země	38
7. Dopady války	40
7.1 Stav domácí ekonomiky	40
7.2 Sociální rozdíly	43
7.3 Poválečná homogenizace obyvatelstva	47
7.4 Návrat uprchlíků.....	51
8. Závěr	57
9. Seznam použitých pramenů a literatury	60
9.1 Prameny.....	60
9.2 Literatura	60
10. Seznam příloh	63

SEZNAM POUŽITÝCH PŘÍLOH

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1:	Vývoj podílu jednotlivých etnik v zemi v letech 1961 – 2000 v %	str. 13
Graf 2:	Zaměstnaní a nezaměstnaní v jednotlivých kantonech Federace v září 2003	str. 41
Graf 3:	Vývoj HDP na osobu ve stálých cenách v USD mezi roky 1992 – 2006	str. 42
Graf 4:	Podíl domácností podle měsíčního příjmu v KM v 1. čtvrtletí roku 2003 v %	str. 44
Graf 5:	Vývoj průměrné hodnoty hrubé mzdy v KM v letech 1998 – 2002	str. 45
Graf 6:	Vývoj počtu navrátilců do země od roku 1996	str. 52

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1:	Mapa Bosny a Hercegoviny	str. 12
Obrázek 2:	Státní vlajka Bosny a Hercegoviny	str. 15
Obrázek 3:	Státní znak Bosny a Hercegoviny	str. 15
Obrázek 4:	Dělení země na samosprávné jednotky	str. 16
Obrázek 5:	Kantony Federace Bosny a Hercegoviny	str. 17
Obrázek 6:	Opštiny Bosny a Hercegoviny	str. 18
Obrázek 7:	Vance-Owenův mírový plán	str. 30
Obrázek 8:	Etnické složení země v roce 1991	str. 47
Obrázek 9:	Etnické složení země v roce 1998	str. 48
Obrázek 10:	Etnické složení země v roce 2005	str. 50
Obrázek 11:	Menšinové návraty podle opštin od roku 1996	str. 53

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1:	Podíl populací jednotlivých etnik v letech 1961 – 2000 v %	str. 13
Tabulka 2:	Válečné ztráty u jednotlivých etnik	str. 33
Tabulka 3:	Orientace hlavních politických stran v Bosně a Hercegovině a jejich voličská základna	str. 36
Tabulka 4:	Podíly tří hlavních etnik na populaci entit v letech 1991, 1997 a 2002 v %	str. 49
Tabulka 5:	Návraty do předválečných domovů v Bosně a Hercegovině od roku 1996	str. 52

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A OZNAČENÍ

BaH	Bosna a Hercegovina
CEI	Středoevropská iniciativa (Central European Initiative)
EUFOR	Jednotky Evropské unie (European Union Forces)
EUPM	Policejní mise Evropské unie (European Union Police Mission)
FBaH	Federace Bosna a Hercegovina
HDZ	Chorvatské demokratické společenství (Hrvatska demokraticka zajednica)
HVO	Chorvatská rada obrany (Hrvatsko vijeće obrane)
ChS Herceg Bosna	Chorvatské společenství Herceg-Bosna
ICTY	Mezinárodní trestní tribunál pro bývalou Jugoslávii (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia)
IFOR	Implementační síly (Implementation Forces)
IPTF	Taktické uskupení Mezinárodní policie (International Police Task Force)
JLA	Jugoslávská lidová armáda
KM	Konvertibilní marka
NHI	Nová chorvatská iniciativa (Nova hrvatska incijativa)
OIC	Organizace islámské konference (Organization of the Islamic Conference)
RS	Republika srbská (Republika Srpska)
SAO	Srbská autonomní oblast
SBiH	Strana za Bosnu a Hercegovinu
SDA	Strana demokratické akce
SDP	Sociálně demokratická strana (Socijaldemokratska partije)
SDS	Srbská demokratická strana
SFOR	Stabilizační síly (Stabilization Forces)
SFRJ	Socialistická federativní republika Jugoslávie
SNSD	Strana nezávislých sociálních demokratů
SRS	Srbská radikální strana
UNHCR	Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (United Nations High Commissioner for Refugees)
WTO	Světová obchodní organizace (World Trade Organization)

1. ÚVOD

Přes padesát let byl svět rozdělen ideologickou hranicí mezi dvě supervelmoci, které světový geopolitický systém udržovaly v křehké rovnováze. Důsledkem kolapsu jedné z nich koncem 80. let 20. století došlo v tomto bipolárním systému ke zcela zásadním a nezvratným změnám, které uvolnily lavinu reakcí, často doprovázených násilím. Změny se pochopitelně dotkly zejména sféry vlivu Sovětského svazu, kde jsme v posledních dvou desetiletích mohli být svědky hlubokého desintegračního procesu, který zásadně pozměnil politickou mapu nejen samotného SSSR, ale i celé socialistické východní Evropy. Z evropských satelitů SSSR byl nejdramatičtější rozpad Jugoslávie.

Tento navenek jednolitý celek začal být ničen svojí obrovskou vnitřní diverzitou a pnutím, které byly přes čtyřicet let neutralizovány represivní komunistickou ideologií. Stát, jehož princip byl založen na „bratrství a jednotě jihoslovanských národů“, tak paradoxně doplatil na nedostatečnou symetrii právě ve vztazích mezi svými národy. Dlouho potlačované a neřešené etnicko-národnostní problémy, některé v podobě staletého dědictví, vyluly v době uvolnění režimu na povrch a jako nespoutaný živel se zasloužily o rychlý konec Jugoslávie. Po pádu komunismu vyvstaly nejen pro Jugoslávii zcela nové problémy politického, ekonomického a vojenského charakteru. Jedním z nejožehavějších úkolů, se kterými se měla potýkat, byl sílící nacionalismus, jenž v rámci tak etnicky složitého prostoru nutně vyvolává konflikty. Právě etnickému konfliktu na Balkáně, konkrétně v Bosně a Hercegovině se věnuje první část předkládané bakalářské práce. Konflikt samotný je doslova čítankovým příkladem vzniku válek na bázi etnického nacionalismu.

Jak je všeobecně známo, během první poloviny 90. let minulého století se národy bývalé Jugoslávie ponořily do bratrovražedného boje „všech proti všem“. Válka, která probíhala s různou intenzitou v letech 1991 – 1995, zpustošila nejvíce právě Bosnu a Hercegovinu. Důsledkům etnického konfliktu a poválečné obnově země se věnuje druhá část práce. Hlavními otázkami, jejichž zodpovězení představuje hlavní cíl práce, jsou:

- 1) Co stálo za impulsem pozdvihnout zbraň proti svému sousedovi?
- 2) Jak funguje model nynějšího uspořádání a zda se podařilo stabilizovat vnitřní politickou situaci v zemi po válce?
- 3) Jak se válka projevila na rozmístění jednotlivých etnik?

- 4) Jak se země snaží zvýšit životní standard obyvatel?
- 5) Co brání bezpečnému a důstojnému návratu uprchlíků?

Práce je strukturována do devíti kapitol. Po úvodní kapitole, která vymezuje zaměření a cíle práce, následuje kapitola druhá, která obsahuje několik poznámek k literatuře. Stručné zhodnocení základních geografických charakteristik regionu najdeme v kapitole třetí. Důraz bude kladen zejména na etnickou strukturu, jež je z hlediska zaměření práce velmi důležitá, protože její pomocí lze snadněji pochopit mnohé souvislosti v regionálních vztazích. Seznámíme se zde i administrativně správním členěním země a jejím politickým systémem. Čtvrtá kapitola je pokusem o krátký historický exkurz, věnovaný minulým událostem a jevům, které jsou pro téma práce relevantní. Větší důraz bude pochopitelně položen na události bezprostředně související s vlastními konflikty, což byl, jak už je možné předem říci, rozpad Jugoslávie. V páté kapitole bude dokumentován vývoj událostí v Bosně a Hercegovině od prvních projevů nacionalismu ještě za existence Jugoslávie přes mobilizaci národních skupin a výbuch etnického násilí při rozkladu země až po ukončení konfliktu a mírová jednání v Daytonu. Průběh konfliktů je sledován již s určitým časovým odstupem, a tedy s větší možností objektivního posouzení aktů, postojů a reakcí jednotlivých stran či politiků. Poválečnou situaci v zemi se zabývají dvě závěrečné kapitoly. Ta první je zaměřena na vývoj a situaci na domácí politické scéně, kde analyzuje vliv tradičních nacionálních stran, tedy SDA, HDZ a SDS a jejich volební výsledky, které do značné míry reflektují situaci ve společnosti. Opomenuta není ani role mezinárodního společenství na poválečné stabilizaci a obnově země. Sedmá kapitola je věnována socioekonomickým poměrům v Bosně. Všimá si změn v rozložení obyvatelstva a sociálních rozdílů mezi jednotlivými entitami či etniky. Snaží se vystopovat příčiny nárůstu Federace Bosny a Hercegoviny nad Republikou srbskou v řadě ukazatelů. Pozornost je rovněž upřena i na uprchlickou problematiku, zejména na problémy spojené s jejich návratem do původních domovů. Závěr bude syntetickým zhodnocením příčin bosenského konfliktu, v jehož rámci by měly být zodpovězeny otázky z úvodu práce.

Práce pracuje s hypotézami, jež předpokládají, že:

- 1) Hlavní nacionalistické strany, jež se vymezovaly vůči ostatním skupinám v zemi a velmocenské ambice Bělehradu a Záhřebu jakožto řídicích center SDS a HDZ byly hlavními viníky válečné apokalypsy.

- 2) Větší stabilizaci poměrů v zemi brání slabé pravomoci centrální vlády a rozdělení země na entity s rozsáhlými pravomocemi.
- 3) Válka a události s ní spjaté (genocida, etnické čistky) značně snížily diverzitu v rozmístění jednotlivých etnik.
- 4) Makroekonomické ukazatele naznačují, že se země (za vydatné pomoci ze zahraničí) vydala správným směrem při obnově válkou zdecimovaného hospodářství.
- 5) Bezpečnost a mlhavá představa budoucího života jsou největšími překážkami v návratu lidí do předválečných domovů.

2. DISKUSE S LITERATUROU, METODIKA, DATA

Co se týče kvality, původu a dostupnosti zdrojové literatury k bosenské problematice je nutné si uvědomit několik okolností. Při zpracování regionální tematiky bývá nezbytné čerpat od místních autorů, v tomto případě pocházejících buď přímo z Bosny a Hercegoviny, popř. z okolních zemí bývalé Jugoslávie. To ovšem v sobě skrývá nemalá rizika. Na jednu stranu je výhodné znát názory přímo od odborníků blíže znalých problematiky své oblasti, na straně druhé bývají jejich úsudky často neobjektivní a citově zabarvené. Tato skutečnost bývá způsobena spíše než vinou neznalosti úmyslným záměrem vynechávat, zkreslovat či glorifikovat určitou stránku historie, nebo některé její okolnosti, pro sledování prospěchu konkrétní skupiny. Některá jejich díla pak sloužila pro obhajobu etnické politiky.

K dispozici je také literatura západních autorů (evropských či amerických), která sice snese přísnější měřítko z hlediska objektivity i faktografického obsahu, chybí zde ale někdy zkušenosti osob důvěrně znajících realie popisovaného regionu. V rámci snahy udržet co největší objektivitu je tedy nutné vycházet z co největšího množství pramenů, zejména co se týče původu vzniku.

V převážné většině jsem těžil z prací našich a západních autorů, z místních mi byla inspirací diplomová práce Slobodanky Milikić. K tvorbě historického exkurzu jsem použil knih od doc. Baara (1997) a Glenneho (2003). Válce se obšírně věnuje autorská dvojice Burg, Schoup (1999), z českých autorů pak především doc. Hladký (2005). Situaci v enklávách a politické pozadí konfliktu popisuje kniha Srebrenica od Honiga a Botha z roku 2001. Co se týče kapitol zaměřených na poválečný vývoj Bosny a Hercegoviny, nejcennějším zdrojem informací mi byla kniha dr. Floriana Biebera (2006), která mapuje a analyzuje politický, sociální a hospodářský vývoj země. Podobně činí i Hladký (2005). Ekonomickými aspekty poválečného vývoje nejen Bosny samotné, ale celého Balkánu se zabývá velvyslankyně v Srbsku a Makedonii Judita Štouračová (2005). Při sledování návratu uprchlíků a přesídlenců jsem se nechal inspirovat především diplomovou prací od Slobodanky Milikić a výroční zprávou úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR).

Na internetu jsem pak našel řadu článků s doplňujícími informacemi k daným otázkám. Největší přínos byl v tom, že mi poskytl řadu přehledných kartogramů znázorňujících národnostní složení země či mapujících návrat menšinových uprchlíků. Kromě zdroje map a dalších obrázků byl internet i cenným pomocníkem při hledání dat. Zde bych zdůraznil

stránku Úřadu vysokého komisaře OSN pro uprchlíky v Bosně a Hercegovině, kde lze nalézt detailní a aktuální data týkající se této problematiky. Na internetu jsou i stránky statistických úřadů obou entit (Federace Bosny a Hercegoviny a Republiky srbské). Je nutno podotknout, že tyto stránky disponují téměř výhradně údaji za celou entitu a získání údajů o opštinách popřípadě kantonech se ukázalo býti značným problémem. Zejména statistický úřad Republiky srbské nedisponoval téměř žádnými údaji o opštinách.

DATA, DATOVÁ ZÁKLADNA

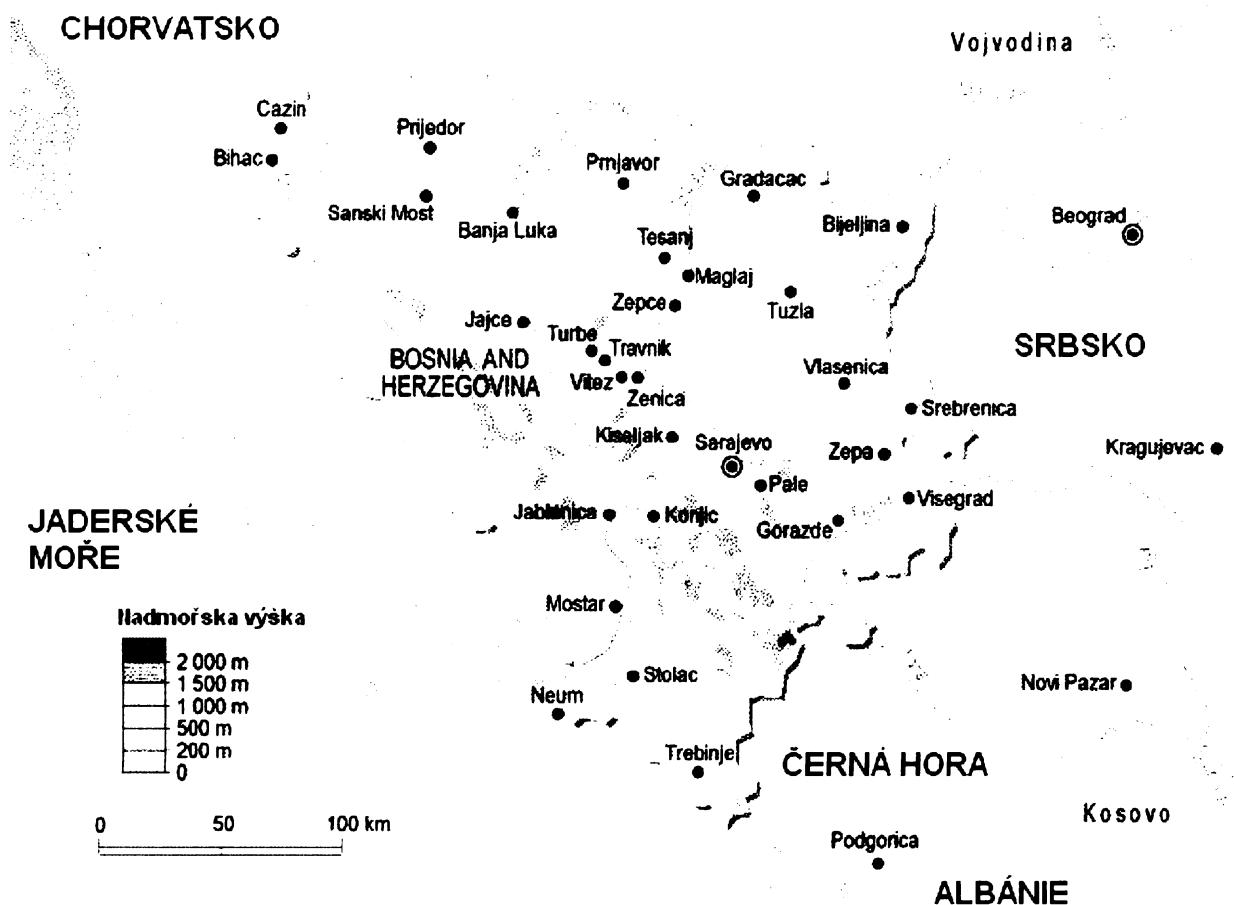
Při tvorbě tabulek a grafů jsem vycházel z dat, která poskytují statistické úřady obou entit (jak Federace Bosny a Hercegoviny tak Republiky srbské) a také mezinárodní organizace. K uprchlické problematice jsem tak využil zdrojů od UNHCR, který v každoročních zprávách analyzuje a mapuje počet a směr návratů uprchlíků a přesídlených osob. Otázkou voleb se zabývá Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). Data pro zjištění ekonomických ukazatelů jsou opět k dispozici na webových stránkách statistických úřadů obou entit a také na webových stránkách úřadu Vysokého představitele v Bosně a Hercegovině. Co se týče HDP a dalších makroekonomických ukazatelů, vycházel jsem ze zdrojů, jež poskytuje Mezinárodní měnový fond. U HDP je nutno zmínit, že se jeho hodnoty značně rozcházejí, neboť záleží na tom, zda jsou určovány ve stálých cenách či nikoliv. U statistických údajů týkajících se obyvatelstva je potřeba zdůraznit, že se jedná jen o omezeně spolehlivé odhady, neboť Statistická služba Bosny a Hercegoviny stále nefunguje a mezinárodní instituce se musejí opírat o vlastní odhady. (CIA World Factbook, Britannica Book of the Year aj.) Různé demografické údaje tak kolísají. Předešlé cenzy (ten poslední proběhl v roce 1991) mi poskytly významnou základnu informací.

3. ZÁKLADNÍ INFORMACE O ZEMI

3.1 Obecné informace, poloha

Republika Bosna a Hercegovina (BaH) se rozkládá v severozápadní části Balkánského poloostrova. Území o rozloze 51 197 km² má tvar trojúhelníku, který je jako klín vražen do teritoria Chorvatska, s nímž sever státní hranice tvoří Sáva. Ve vzdálenosti 1-80 km od pobřeží Jaderského moře probíhá umělá státní hranice, která je na jihu přerušena úzkým 8-10 km širokým koridorem k Jaderskému moři. Skutečná délka pobřeží je díky členitosti asi dvojnásobná, ale nevhodná pro stavbu většího přístavu. BaH je státem s nejkratším přístupem k moři. Druhým sousedem je na východě země Srbsko, oddělené na severozápadě řekou Drina a třetím je Černá Hora.

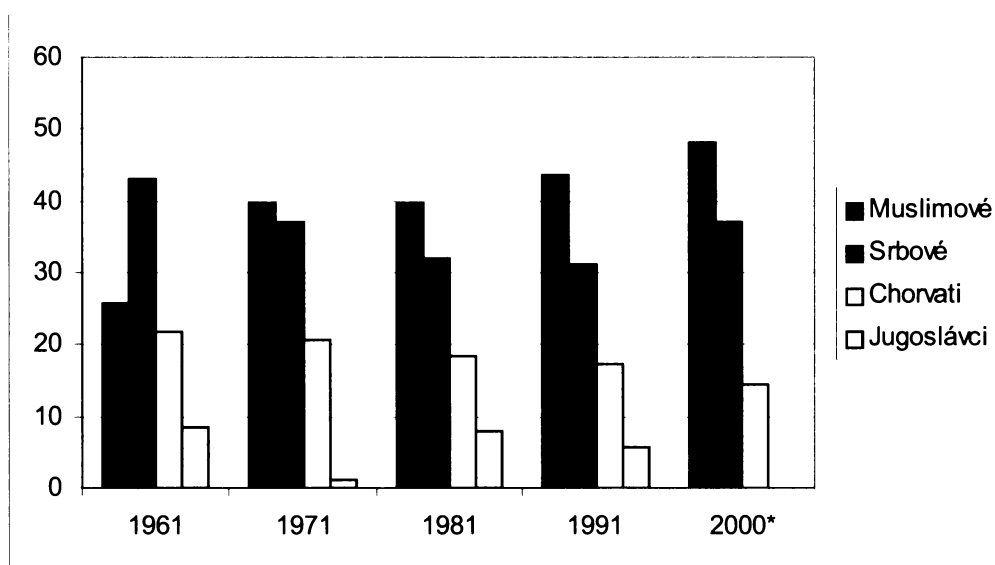
Co se týče geografické polohy země, tak dle mého názoru nevýhody převažují. Pokud pomínu fakt, že BaH leží mezi Chorvatskem a Srbskem, tedy státy, jež se za války netajily ambicemi si toto území rozdělit, je do jisté míry výhodou geografické polohy země sousedství s Chorvatskem, které míří do Evropské unie a je ze všech sousedů nejvyspělejší a od něhož může BaH formou geografické difúze přijímat inovace. Nevýhodou je samozřejmě i omezený přístup k moři a s ním související skutečnost, že země nemá žádný obchodní přístav. V zemi pramení řada toků, které lze energeticky využívat, ale kromě Sávy, která spojuje zemi s Dunajem a později s Černým mořem, není v zemi řeka, která by byla více obchodně a dopravně využitelná. Díky vertikální členitosti reliéfu, je krajina sice malebná, ale řada míst je obtížně přístupná a náklady na stavbu komunikací jsou tím pádem vyšší. Území je rovněž vystaveno ničivým zemětřesením a intenzivně zemědělsky využíván je pouze sever státu kolem řeky Sávy a jižní oblast podél řeky Neretvy. Zbytek země pokrývají lesy a pastviny. Z hlediska obrany státu proti agresí zvenčí je jistě výhodou tvar území, který je kompaktní a tedy pro obranu nejvýhodnější. Nevýhodou samozřejmě zůstává fakt, že země zaujímá část balkánského poloostrova – území, považovaného za „sud se střelným prachem“, kde tradice nepřátelství byly natolik silné a dlouhodobé, že pevně utkvěly v genetické výbavě obyvatel této oblasti. Celý Balkán je nechvalně znám jako ráj organizovaného zločinu, kde korupce a únosy jsou na denním pořádku a kde mafie stále představuje významného společenského činitele.

Obrázek 1: Mapa Bosny a Hercegoviny

Zdroj: <http://www.maps.grida.no/>

V zemi žije 4 568 399 obyvatel (<http://www.world-gazetteer.com/>, 5. 8. 2006), čímž se země řadí na 114. místo na světě a na 25. místo v Evropě. Hustota zalidnění je 89 obyv./km² a hlavním městem je Sarajevo, které obývá 737 350 obyvatel (<http://www.world-gazetteer.com/>, 5. 8. 2006). Podle posledního sčítání lidu z roku 1991 byla populace tvořena z 43,5 % Bosňáky (Muslimy), z 31,2 % bosenskými Srby a z 17,4 % bosenskými Chorvaty. Jugoslávci se na obyvatelstvu podíleli 5,6 % a z dalších menšin byli nejpočetněji zastoupeni Černohorci a Rómové. Novější údaje o národnostním složení jsou pouze odhady a jejich hodnoty značně kolísají. Například server <http://www.geographic.org/>, který čerpá data z CIA World Factbook 2005 uvádí, že v roce 2000 tvořili Bosňáci 48 %, bosensští Srbové 37,1 % a bosensští Chorvati 14,3 %. Ostatní komunity tvořily 0,6 %.

Graf 1: Vývoj podílu jednotlivých etnik v zemi v letech 1961 – 2000 v %

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 15

* **Zdroj:** <http://www.geographic.org/>

Národnost	1961	1971	1981	1991	2000*
Muslimové	25,7	39,6	39,5	43,5	48,0
Srbové	42,9	37,2	32,0	31,2	37,1
Chorvati	21,7	20,6	18,4	17,4	14,3
Jugoslávci	8,4	1,2	7,9	5,6	.

Tabulka 1: Podíl populací jednotlivých etnik v letech 1961 – 2000 v %

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 15

* **Zdroj:** <http://www.geographic.org/>

Ke grafu 1 a tabulce 1, popisujícím vývoj podílu obyvatel jednotlivých etnik, je zapotřebí dodat, že významný podíl obyvatel Bosny a Hercegoviny, hlásících se k jugoslávské národnosti tvořili Muslimové, kteří dříve upřednostňovali prohlašovat se za Jugoslávce. Za zmínku stojí navýšení podílu muslimské populace z 25,7 % v roce 1961 na 43,5 % v roce 1991. Srbští nacionalisté tento nárůst připisovali vyšší míře porodnosti mezi Muslimy. Pravda je ale taková, že se o nárůst (zejména mezi censy z let 1961 a 1971, z 25,7 % na 39,6 %) zasloužilo především oficiální uznání Muslimů jako samostatného národa a s tím související značný pokles podílu populace považující se za Jugoslávce. Za pozornost dále stojí pokles podílu srbského etnika (v roce 1961 byli dominantní skupinou s 42,9 %

a v roce 1991 jejich podíl klesl na 31,2 %). „Srbové v průběhu druhé poloviny 20. století ztratili své dominantní postavení z hlediska demografické a politické síly ve prospěch Muslimů“. (F. Bieber 2006, s. 13-14).

Přesné údaje týkající se náboženského složení nejsou k dispozici, nicméně je známo, že zatímco počet Muslimů se díky vyšší natalitě zvyšuje, počet obyvatel vyznávajících jiná náboženství (pravoslaví, katolicismus) se z důvodu nižší porodnosti snižuje. Rozdíl mezi statistickými národnostními a náboženskými podíly je však dán především vysokým podílem osob bez vyznání mezi Srby i Chorvaty, zatímco mezi Bosňáky je tento podíl zanedbatelný.

Země je daytonskými dohodami rozdělena do dvou entit. První je Federace Bosny a Hercegoviny (*Federacia Bosne i Hercegovine* – FBaH, Federace), s hlavním městem Sarajevo, která zaujímá 51 % celkového území (25 989 km²) a druhou je Republika srbská (*Republika Srpska* – RS), jejímž hlavním městem je také Sarajevo (resp. jeho východní část). Administrativním, ekonomickým a kulturním centrem je ale Banja Luka. Republice srbské náleží 49 % celkového území (25 208 km²). Hlavou státu je podle ústavy tříčlenné Předsednictví (prezídium) BaH s rotující funkcí předsedajícího (v intervalu 8 měsíců). Současné složení: Sulejman Tihić (Bosňák), Borislav Paravac (Srb) a Ivo Miro Jović (Chorvat). Premiérem je Adnan Terzić a již pátým vysokým komisařem je Christian Schwarz-Schilling.

Na základě rozhodnutí arbitrážního tribunálu z března 1999 je oblastí se zvláštním statutem předválečné území opštiny Brčko. Celá oblast - zkráceně nazývaná Distrikt Brčko – náleží na základě zmíněného rozhodnutí oběma entitám. Má vlastní multietnickou vládu, starostu, nezávislý soud mimo hierarchii soudnictví BaH a oblastní shromáždění s pravomocí měnit zákony obou entit. Nad těmito orgány má dohlížecí pravomoc Supervizor pro oblast Brčko, jmenovaný mezinárodním společenstvím. Oblast je demilitarizována a jejich cca 80 000 obyvatel volí, kromě poslanců zmíněného oblastního shromáždění, rovněž v entitních, případně kantonálních volbách, a to podle svého občanství jedné z entit, neboť neexistuje občanství oblasti. Rovněž další práva a povinnosti jejich obyvatel se odvíjí od občanství jedné z entit.

Novým platidlem je konvertibilní marka (KM), které bylo oficiálně dáno do oběhu 22. června 1998. (Do té doby bylo neblahou praxí paralelní užívání jugoslávských dinárů v RS, chorvatských kun v oblastech bývaných bosenskými Chorvaty a bosenských dinárů - fakticky však německých marek - na územích pod kontrolou Bosňáků.) Předností nové měny bylo, že její hodnota byla stabilní, garantovaná navíc Světovou bankou a aktuální hodnotou

německé marky. Kurs byl až do 31. 12. 2001 pevně vázán na DM v poměru 1 : 1, od 1. 1. 2002 je vázán k euru v kursu 1 EUR = 1,95 KM. Z cizích měn se nejpoužívanější devizou stalo euro.

Bosenština, srbština a chorvatština jsou dnes na území BaH uznávány jako samostatné a rovnoprávné oficiální jazyky. Rozdíly v mluvené formě jsou nepatrné, psaná forma používá ve FBaH latinku, v RS převážně cyrilici. V určitých kruzích zejména chorvatské a bosňácké inteligence jsou však patrné silné tendence ke kodifikaci nových nebo regionálních výrazů, které by zdůraznily specifickou jednodlívých komunit. Nejrozšířenějším cizím jazykem vyučováním na většině základních škol v BaH je angličtina. Vyučuje se též (spíše až na vyšších stupních) němčina, francouzština, arabština a turečtina.

Novými společnými státními symboly Bosny a Hercegoviny jsou od začátku února 1998 nová vlajka Bosny a Hercegoviny (žlutý trojúhelník, symbolizující tři bosenské národy, na modrém podkladě z jedné strany lemovaný skupinou žlutých, „evropských“ hvězd), státní znak (fakticky kopírující vlajku), hymna (zpočátku beze slov) a nové společné poznávací značky automobilů.

Obrázek 2: Státní vlajka Bosny a Hercegoviny

Zdroj: <http://www.cs.wikipedia.org/>

Obrázek 3: Státní znak BaH

Zdroj: <http://www.cs.wikipedia.org/>

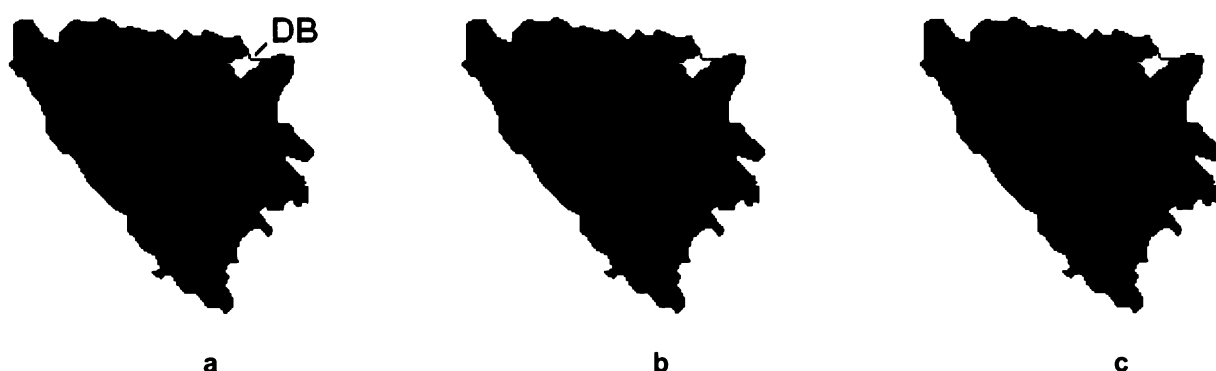
3.2 Administrativně správní členění

Republika Bosna a Hercegovina má několik úrovní politického dělení podřízených centrální vládě. Nejvýznamnější je dělení země do entit (Federace Bosny a Hercegoviny a Republiky srbské), na něž se země dělí od parafování Daytonské mírové dohody 21. 11. 1995 a jejího podpisu 14. 12. 1995 v Paříži. Obě tyto části mají přiznány rozsáhlé prvky samosprávy v oblasti zákonodárství, sociální a hospodářské politiky, ale k mezinárodní reprezentaci státu

je oprávněno pouze nejvyšší vedení státu v Sarajevu. Oběma entitám náleží vlastní vojenské jednotky, i když pod společným nejvyšším velením na celostátní úrovni a entitní policie. Armády jak FBaH (cca 30 000 mužů) tak i RS (10 000 mužů) jsou doposud samostatné a jejich sjednocení je jednou z podmínek pro přijetí do programu Partnerství pro mír. Každá z těchto částí má svého prezidenta, vládu a parlament (ve FBaH dvoukomorový, v RS jednokomorový).

Třetí úroveň politického dělení země (po entitách a federální vládě) jsou kantony. Federace BaH, která je samosprávním útvarem federativního typu v rámci BaH, se dále dělí na 10 kantonů s širokou mírou samosprávy. Kantony mají vlastní vládu, která jedná v souladu se zákony Federace jako celku. Některé kantony jsou etnicky promíšené a mají speciální zákony, které zajišťují rovnost všech občanů. Naproti tomu je RS samosprávním útvarem v rámci BaH se silnými centralistickými prvky; na kantony se tedy nedělí.

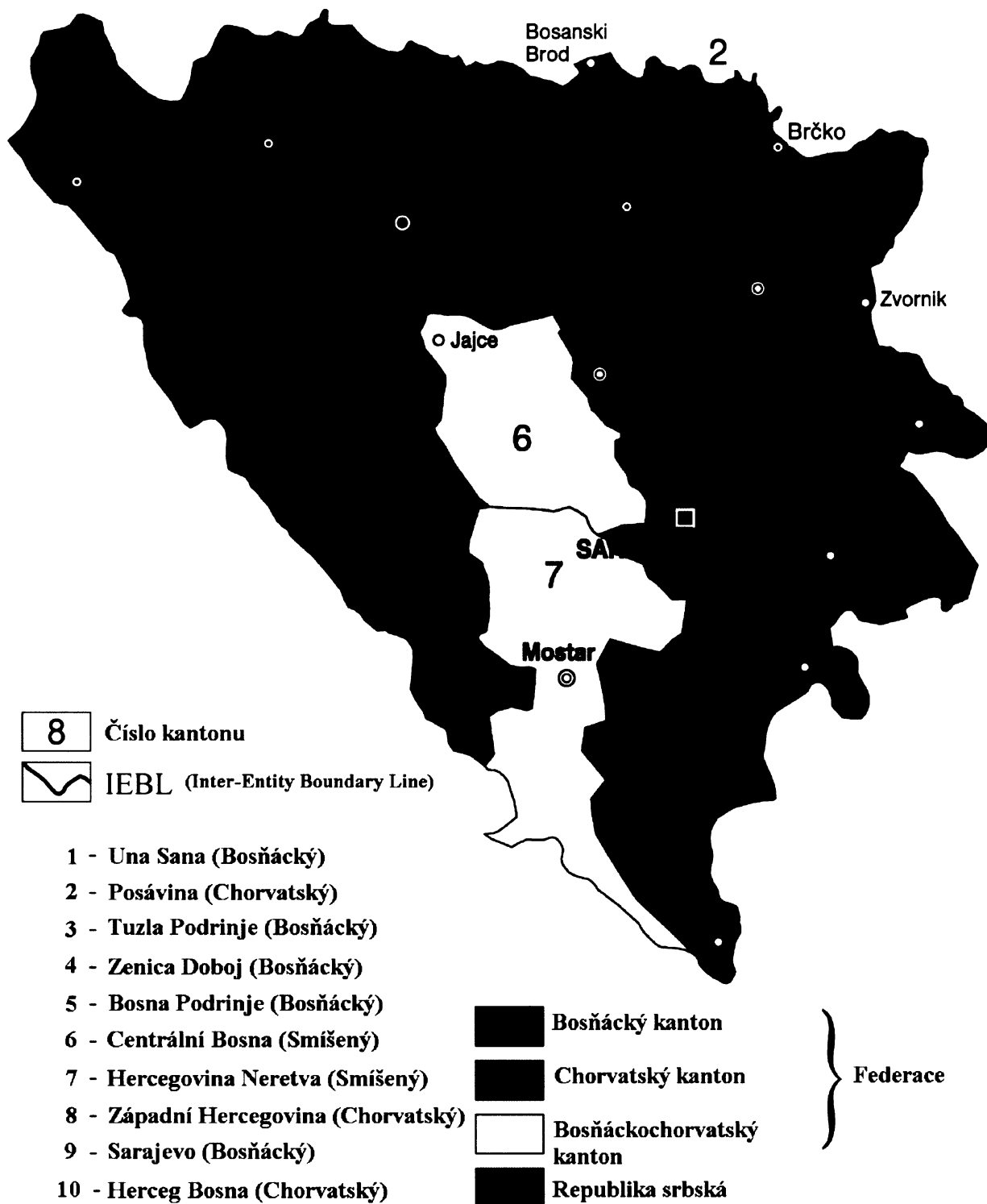
Čtvrtou úroveň politického dělení jsou „opštiny“ (*Općine*) (odpovídají našim obcím s přenesenou působností). Bosna a Hercegovina se skládá ze 137 opštin, z nichž 74 je v FBaH a 63 v RS, kde jsou základními správními jednotkami. I ty mají vlastní vládu a jsou obvykle soustředěny kolem každého většího města v oblasti. Několik opštin dohromady pak tvoří jednotlivé kantony a samy jsou dále děleny na místní společenství (*Mjesne zajednice*). V Republice srbské se opštiny sjednocují do sedmi regionů (Banja Luka, Doboj, Bijeljina, Vlasenica, Sarajevo - Romanija Sokolac, Foča, Trebinje), které mají jen administrativní význam.

Obrázek 4: Dělení země na samosprávné jednotky (a – entity a Distrikt Brčko, b – kantony, c – opštiny)

Zdroj: <http://www.answers.com/>

Kantony Federace Bosny a Hercegoviny

Obrázek 5: Kantony Federace Bosny a Hercegoviny

Zdroj: <http://www.ohr.int/>

Obrázek 6: Opštiny Bosny a Hercegoviny

Zdroj: <http://www.unhcr.ba/>

Kromě entit, kantonů a opštín má Bosna a Hercegovia čtyři tzv. „oficiální města“. Jsou jimi Banja Luka, Mostar, Sarajevo a Východní Sarajevo. Území a vláda Banja Luky a Mostaru jsou totožná se stejnojmennými opštinami. Naproti tomu města Sarajevo (opštiny Vogošća, Centar, Ilidža, Nové Sarajevo, Staré Město, Nové Město) a Východní Sarajevo (opštiny Východní Ilidža, Východní Nové Sarajevo, Východní Staré Město, Pale, Sokolac a Trnovo) se oficiálně skládají z několika opštín. Města mají vlastní vládu, jejichž politický vliv je vyšší než opštín, ale nižší než kantonů ve FBaH, resp. entit v RS.

3.3 Nárýs politického systému současné Bosny a Hercegoviny

Současný politický systém, respektive uspořádání a vzájemné vztahy státních a samosprávných institucí, byl vytvořen jako jeden z produktů Daytonské smlouvy. Podle této dohody byla sice zachována státní jednota země, ale v jejím rámci byly vytvořeny dva subjekty (entity): bosňácko-chorvatská Federace Bosna a Hercegovina a Republika srbská. Každá z nich má svoji vládu, prezidenta i parlament, společné mají jen slabé ústřední instituce. Níže popsany politický systém Bosny a Hercegoviny vznikl zčásti v průběhu války, zčásti je určen zásadami stanovenými v daytonských smlouvách, konkrétně v Anexu 4 - Ústavě Bosny a Hercegoviny. Ústava, která byla výsledkem snah o kompromisní řešení, vyhovující alespoň v základech všem třem hlavním národnostem, vytvořila v Bosně a Hercegovině fakticky konfederativní politický systém. Fungování tohoto systému je přirozeně velice těžkopádné, neboť je založeno na přísném dodržování principu parity a pokud možno i dosažení názorového konsensu. Ten je však v současné Bosně a Hercegovině, kde tři hlavní národnostní komunity spolu neustále tvrdě soupeří, jen obtížně dosažitelný. Aby se proces tzv. implementace, tj. naplňování daytonských mírových dohod, mohl vůbec posouvat kupředu, byly Vysokému představiteli v Bosně a Hercegovině jakožto rozhodujícímu garantovi úspěchu mírového procesu výrazně zvýšeny jeho pravomoci. „V rámci zvýšených pravomocí může Vysoký představitel mj. odvolat z úřadu jakéhokoliv představitele bosenské státní správy či samosprávy, pokud se prokáže, že záměrně komplikuje nebo dokonce sabotuje naplňování mírového procesu.“ (L. Hladký 2005, s. 301). Vysoký představitel může také uplatnit vůči kterékoli bosenské politické straně finanční či administrativní sankce až po zákaz její činnosti.

Na celostátní úrovni působí vedle tříčlenného Předsednictva Bosny a Hercegoviny, v němž je každý z konstitutivních národů zastoupen jedním představitelem, ještě celobosenská vláda – Rada ministrů s devíti resorty, Ústavní soud a společné parlamentní shromáždění. To je tvořeno dvěma komorami: horní komoru představuje Sněmovna lidu, její poslanci jsou voleni nepřímou. Bosňáci, Chorvati a Srbové sem delegují po pěti zástupcích. Dolní komora, označovaná jako Poslanecká sněmovna, je volena přímo občany. Z jejích 42 členů jsou dvě třetiny poslanců voleny občany FBaH, zbylá třetina občany RS. V obou komorách platí zákaz majorizace jedné z entit a velmi pečlivě je dbáno o paritní zastoupení všech tří národnostních skupin ve vedoucích funkcích obou komor.

V čele RS stojí přímo volený prezident (Srb) a dva viceprezidenti (Bosňák a Chorvat). Součástí exekutivy je také republiková vláda. I na úrovni RS funguje Ústavní soud a Nejvyšší soud. Legislativní pravomoci má jednokomorové Národní shromáždění (RS), které je tvořeno 83 poslanci. V roce 2003 přibyla v RS v rámci legislativního systému ještě Rada národů, která představuje určitou druhou komoru srbského parlamentu. V Radě zasedá celkem 28 delegátů (po osmi delegátech z každého konstitutivního národa, čtyři delegáti zastupují příslušníky národnostních menšin žijících na území RS.)

Institucionální struktura Federace je složitější. Vedle federální vlády, kde většina ministrů pochází z řad Bosňáků a Chorvatů, patří k exekutivě ještě nepřímo (parlamentem federace) volený prezident a dva viceprezidenti. Legislativní systém je reprezentován dvoukomorovým Parlamentem (*Parlament FBiH*). Horní komorou parlamentu je Sněmovna lidu (*Dom naroda*), která má 70 poslanců. Je volena nepřímo prostřednictvím Kantonálních shromáždění (*Kantonalne skupštine*), zastupitelských orgánů deseti kantonů v rámci FBaH. Dolní komoru parlamentu, označovanou jako Poslanecká sněmovna (*Predstavnički dom*), tvoří 140 poslanců. Ti jsou voleni přímo obyvateli Federace. Nejvyšší soudní moc ve Federaci reprezentují Ústavní soud a Nejvyšší soud. Území FBaH je rozděleno na deset samosprávných kantonů, které mají rovněž své kantonální vlády a zastupitelstva.

4. HISTORICKÝ EXKURZ

4.1 Nezávislá Bosna

Území dnešní Bosny a Hercegoviny bylo osídleno od 7. století slovanskými kmeny, jejichž území se na přelomu tisíciletí stalo součástí různých srbských států. Po krátkodobém pokusu o vytvoření samostatného bosenského státu na přelomu 11. a 12. století při horním toku řeky Bosny se tu vystřídali vládcové byzantští, chorvatští a srbského státu Zeta. Od poloviny 12. století se začala projevovat rozpínavost uherského státu. Bosna se stala bánovinou v čele s bánem pod svrchovaností uherského krále. Za vlády svého nejslavnějšího panovníka, krále Tvrtka (1350 - 1391) se středověká Bosna rozkládala na území od Splitu až po Boku Kotorskou. Po jeho smrti začaly rozbroje mezi zdejšími šlechtickými rody, z nichž Kosačové vytvořili na jihu samostatné Knížectví humské, jehož vládce se nechal titulovat vévodou – „hercegem“, podle něhož se začalo dosavadní Knížectví humské nazývat Hercegovinou. Samostatnost Hercegoviny byla však jen přechodná. V dalším období tvořila většinou těsný politický a správní celek s Bosnou.

4.2 Turecká nadvláda

Konec středověkého bosenského státu přivodili osmanští Turci, kteří se ho zmocnili roku 1463. Hercegovina padla do jejich rukou roku 1482. Několikasetleté období turecké nadvlády poznamenalo charakter Bosny a Hercegoviny. Během této etapy vznikli bosenští Muslimové – Bosňáci, neboť část zdejšího obyvatelstva byla islamizována, nejvíce ve městech. Bosna a Hercegovina jako nejzápadnější výspa islámu na Balkánském poloostrově obdržela od Turků významná privilegia, zvláště hospodářská. Na pozdějším rozmístění obyvatelstva se podepsal i fakt, že Muslimové měli právo žít ve městech, narozdíl od ostatních, kteří směli žít pouze na vesnicích. I proto se právě zde islám tak výrazně zakořenil, mnohem více, než v okolních jihoslovanských zemích.

Křesťanské obyvatelstvo i bosenští muslimové nadále užívali slovanského jazyka., Rozdělovala je však příslušnost k určitému náboženství. Vedle islámu se jednalo ještě o katolictví a pravoslaví, křížící se na tomto teritoriu již v době předturecké.

V osmanském období docházelo v Bosně a Hercegovině k velmi intenzivním migracím. Přispěly k tomu časté války, při nichž bývaly některé oblasti zcela zpuštěny (nejvíce

na západě a na severu, kde původně žilo chorvatské etnikum) a opětovně osídlovány novými kolonisty. Nejvíce osídlenců přišlo z východu – z etnicky srbských oblastí, především z bělehradského pašalíku. Ti obsadili zejména rozsáhlá území na západě, tzv. Bosenskou Krajinu (dodnes používané označení pro oblast kolem Banja Luky).

4.3 Krize osmanského panství

Vědomé dělení obyvatelstva Bosny a Hercegoviny na tři samostatné národy nastává v průběhu 19. a na počátku 20. století v celoevropském procesu formování novodobých národů. Dopomohla k tomu existence zdejšího trojího náboženství a také národně uvědomovací hnutí v okolních jihoslovanských zemích (boj Chorvatů v Rakousku-Uhersku za obnovení někdejší chorvatské státnosti a vznik autonomního a později samostatného srbského knížectví). Katolíci v BaH se postupně začali považovat za součást širšího chorvatského národa, pravoslavní za Srby a vlastní komunitu s národnostními rysy vytvořili zdejší Muslimové. Jazykově ovšem patřila Bosna a Hercegovina mezi nejjednodušší jihoslovanské země, neboť v roce 1895 se 97 % obyvatel přihlásilo k srbochorvatské obcovací řeči. Zbytek tvořili Albánci a Němci, Turků zde bylo minimum. Pravoslavných Srbů zde bylo 43 %, ve větších městech Sarajevu, Mostaru a Banja Luce byla muslimská zhruba polovina obyvatel. (V. Baar 1997, s. 6).

4.4 Země pod Rakousko-Uherskou monarchií

V roce 1878 obsadilo Rakousko-Uhersko Bosnu a Hercegovinu. Na Berlínském kongresu byla tato okupace potvrzena. Proti předání Bosny Habsburkům již od počátku vystupovalo Srbsko.

Habsburská vláda, která trvala celkem 40 let, přinesla této zaostalé zemi poměrně značný hospodářský rozvoj, zvláště v oblasti budování průmyslových podniků (např. hutě v Zenici 1882) a komunikací. Zanedbatelný nebyl ani pokrok kulturní. V politickém a sociálním smyslu se však chovala habsburská monarchie k BaH spíše jako k nesvéprávné polokolonii. Proto zde docházelo k četným projevům odporu vůči cizí nadvládě. Avšak národní hnutí se zde jen pomalu vymaňovalo ze zajetí náboženských předsudků a roztržštěnosti. Na území BaH byla založena Srbská národní organizace, Chorvatská národní jednota, Muslimská národní organizace, ale i nekonfesionální Hlavní dělnický svaz pro Bosnu a Hercegovinu.

Měšťanské strany se však vzájemně vysilovaly ve vzájemných bojích živených především náboženskou nesnášenlivostí. Politických třenic a zmatků pochopitelně využívala Vídeň a jí dosazená bosenská vláda. Jako odpověď na habsburskou politiku vzniklo hnutí omladiny „Mladá Bosna“, jejíž členové nenáviděli Rakousko-Uhersko, vystupovali za spojení jihoslovanských národů, proti nacionální omezenosti a šovinismu, kulturní zaostalosti a náboženské nesnášenlivosti. Příjezd arcivévody Františka Ferdinanda roku 1914 do Sarajeva poskytl mladým stoupencům radikálního nacionalistického hnutí příležitost k demonstrativnímu atentátu. Provedli jej tři bosenská středoškolští studenti dne 28.6.1914 na srbský národní svátek „Vidov dan“. Následník trůnu padl pod výstřely Gavrila Principa, stoupence „Mladé Bosny“.

4.5 Bosna a Hercegovina a Jugoslávie

V roce 1918 se stala Bosna a Hercegovina součástí království Srbů, Chorvatů a Slovinců, přejmenovaného roku 1929 na království Jugoslávie. Téměř celé území anektoval v roce 1941 Chorvatský nezávislý stát. Podle ustašovské ideologie směli v „chorvatských zemích“, tj. i v Bosně a Hercegovině, žít pouze Chorvati – ať katolíci, muslimové nebo pravoslavní. Pavelić a jeho lidé viděli v bosenských Muslimech „lepší Chorvaty“, pokud byli ochotni přihlásit se k chorvatství. Naopak v titovské době bylo chorvatství často kladeno na úroveň s ustašovstvím, a tak Chorvati v Bosně a Hercegovině, ačkoliv podle ústavy republiky byli jedním ze tří „konstitučních národů“, nehráli v politickém životě po válce fakticky žádnou roli (po 2. světové válce jich v BaH bylo jen 17 %). (V. Baar 1997, s. 9).

V době Titovy vlády (1945 – 1983) se Srbové, Chorvati a Bosňané navzájem tolerovali. Nejmocnější domácí institucí držící zemi pohromadě byla jugoslávská federální armáda, kterou – třebaže důstojnický sbor ovládali Srbové – ještě nenakazil virus srbského nacionalismu. Nejvýznamnějším důsledkem chaotického politického dění z konce 60. let 20. století byla skutečnost, že si skupina mladých muslimských vědců a komunistů vynutila zahájení procesu, který posléze vedl k přiznání statutu národa Muslimům. Srbští a chorvatští ideologové jednali po celou dobu existence Jugoslávie s Muslimy přezíravě, jako s odpadlickými příslušníky dominantních slovanských národů. Muslimové ale stejně jako kosovští Albánci začínali projevovat vlastní názory, které odpovídaly jejich rostoucí zralosti jakožto moderního národa. Jugoslávský stát uznal Muslimy za samostatný národ poprvé v ústavě z roku 1963.

Za plnohodnotný národ uznal Muslimy Svaz komunistů Bosny až v roce 1968. Svaz komunistů Jugoslávie tento krok potvrdil o rok později.

Když dne 4. května 1980 zemřel po dlouhé době strávené v nemocnici ve slovinském hlavním městě Lublani, ve věku 87 let Josip Broz-Tito, Jugoslávci všech národností se dali do ostentativního truchlení, neboť si jen těžko dokázali představit, jak bude země bez „přísného dědečka“ u kormidla státu existovat. Jedním z témat na Titově pohřbu byla politická stabilita země. Po Titově smrti začala etapa nového systému, který byl „založen na politickém principu „škatule, hejbejte se“, podle něhož mělo každým rokem docházet ke střídání na vyšších postech, aby některá svazová republika či některý politik nemohli získat příliš velkou moc“. (M. Glenny 2000, s. 479). Ústava v zásadě převáděla pravomoci na federální instituce; skutečný vztah mezi jednotlivými republikovými centry byl však neprůhledný a nakonec vedl k hrozivým zmatkům a ke korupci. Chorvatsko a Slovinsko opětovně kritizovali systém, v němž nepřiměřená část jejich zahraničních příjmů směřovala do fondu solidarity, určeného na rozvoj chudších jižních částí Jugoslávie. „(V méně rozvinutých částech Jugoslávie – v Kosovu, Makedonii, Bosně a Hercegovině a jižním Srbsku – tvořil počet lidí bez práce 20 % populace v produktivním věku).“ (M. Glenny 2000, s. 479).

Situace v Bosně a Hercegovině na konci 80. let nevypadala uspokojivě. Ke křiklavým případům rozkrádání majetku, korupce a podvodů mezi stranickými špičkami, k všeobecné hospodářské krizi a rostoucí nezaměstnanosti se přidával také problém silné devastace zdejšího životního prostředí (zvláště markantní to bylo v okolí velkých průmyslových kolosů, jakými byly železárny v Zenici, chemické závody v Tuzle ad.).

I když předpoklady pro politické změny v Bosně a Hercegovině existovaly, konečný impuls pro zvrát poměrů přišel spíše z vnějšku. Silný ohlas v zemi měly nejen zprávy o vzniku občanských sdružení, později také opozičních politických stran, které se během roku 1989 začaly objevovat v hospodářsky a společensky pokročilejším Slovinsku, Chorvatsku a Srbsku, ale také informace o stále zřetelnějším oslabování moci Svazu komunistů Jugoslávie a federálních orgánů. S příchodem roku 1990 nabral vývoj událostí prudký spád.

5. KONFLIKT V BOSNĚ A HERCEGOVINĚ

5.1 Vývoj konfliktu do osamostatnění Bosny a Hercegoviny

S nastávajícím jarem 1990 se začala v BaH znatelně aktivizovat zdejší muslimská komunita. Její vůdčí osobností byl Alija Izetbegović, který založil v roce 1989 Stranu demokratické akce – SDA. Jejím cílem byla mj.: „...přeměna Jugoslávie ve společenství suverénních republik a jejich národů, což v praxi znamenalo nastolení federativně-konfederativního modelu vzájemných vztahů.“ (L. Hladký 2005, s. 245). V červenci 1990 byla založena Srbská demokratická strana Bosny a Hercegoviny (SDS BaH), jejímž předsedou byl zvolen psychiatr Radovan Karadžić a přibližně ve stejné době byl dokončen i proces formování Chorvatského demokratického společenství Bosny a Hercegoviny (HDZ BaH). HDZ BaH deklarovalo ve svém programu, že se bude zasazovat „o přeměnu jugoslávského společenství v konfederaci a usilovat o rovnoprávný a společný život Muslimů, Chorvatů a Srbů v Bosně a Hercegovině, neboť ta je pro ně historickou daností.“ (L. Hladký 2005, s. 248). Obě nacionálně orientované strany – SDS BaH i HDZ BaH – těsně spolupracovaly s politickými ústředími v Bělehradu a v Záhřebu (konkrétně s Miloševićovou Srbskou socialistickou stranou a Tudjmanovým HDZ). Také se zanedlouho staly jejich zjevnými nástroji při prosazování velkosrbských resp. velkochorvatských snah v skomírající Jugoslávii.

Krátce před volbami došlo k politické dohodě nacionálně orientovaných stran, tedy SDA, HDZ BaH a SDS BaH o vzájemné podpoře ve volební kampani. V parlamentních volbách, které se v Bosně a Hercegovině uskutečnily na přelomu listopadu a prosince 1990, nacionální strany doslova triumfovaly - dohromady získaly 86 % mandátů a komunisté i Markovići jugoslávští reformisté odešli z voleb poraženi. Hlasy, které v jednotlivých opštinách v Bosně a Hercegovině připadly nacionálním stranám, většinou téměř přesně korespondovaly s místním procentuálním zastoupením jednotlivých národností.

Ministerské posty v nově vzniklé vládě si mezi sebou rozdělily vítězné politické strany – SDA, HDZ BaH a SDS BaH. V nově vytvořené koalici však neexistoval ucelenější politický program dalšího rozvoje Bosny a Hercegoviny - politický blok nacionálních stran byl vytvořen především pro vítězství ve volbách. Při většině hlasování vznikala tichá koalice mezi SDA a HDZ BaH proti SDS BaH a levicovým seskupením a za takové situace bylo schvalování potřebných zákonů stále obtížnější. Podobná situace panovala také v republikové vládě.

Na jaře 1991 se konala na různých místech SFRJ série schůzek předsedů Předsednictev (prezidentů) jednotlivých republik, kteří spolu jednali o narůstající státoprávní krizi a o další budoucnosti Jugoslávie. Při separátních schůzkách prezidentů Srbska a Chorvatska S. Miloševiče a F. Tudjmana v Karadjordjevu 25. března 1991 a v Tikvešu 15. dubna téhož roku se oba političtí vůdci údajně shodli na názoru, že jedním z nejvhodnějších způsobů řešení narůstající státoprávní krize uvnitř Jugoslávie by bylo rozdělení Bosny a Hercegoviny mezi Srbsko a Chorvatsko.

Bosenští Srbové, kterým „velká“ Jugoslávie vyhovovala, rozhodně odmítali vystoupení z federace. Začátkem září 1991 se obrátili na JLA, která se v té době stále výrazněji začala přiklánět na srbskou stranu¹⁾, s otevřenou žádostí o ochranu. Začali se zakrátko za pomoci JLA vyzbrojovat a formovat nelegální správní struktury v podobě tzv. Srbských autonomních oblastí (SAO). Byly to: SAO Bosenská krajina se sídlem v Banja Luce, SAO Východní Hercegovina se sídlem v Trebinji, SAO Romanija na území Srby obývaných opštin východně od Sarajeva (opštiny Pale, Sokolac a Han Pijesak) a konečně také SAO Birać a Semberija se sídlem v Bijelině.

Pod vlivem vnitropolitického vývoje v BaH se SDS BaH rozhodla, že zorganizuje vlastní referendum, které bosenští Srbové uspořádali 9. - 11. listopadu. V něm se 1,55 milionu obyvatel republiky, v naprosté většině Srbů, vyslovalo pro další setrvání Bosny a Hercegoviny ve společném jugoslávském státě. Krátce poté bosenští Srbové poprvé oznámili, že hodlají vyhlásit na svém etnickém území Republiku srbskou v Bosně a Hercegovině, která chce být samostatným politickým subjektem uvnitř jugoslávské federace, případně se přímo připojit k Srbsku.

¹⁾ Už před vypuknutím konfliktu tvořili důstojnický sbor převážně Srbové. K této národnosti se před rokem 1990 hlásily skoro dvě třetiny důstojníků a téměř všichni příslušníci vyššího velení. Všichni tito lidé pochopitelně už tenkrát vzhlíželi k Srbsku a Slobodan Milošević jim volbu usnadnil tím, že ho prohlásil za následnický stát jugoslávské federace. (Svazovou republiku Jugoslávii vyhlásily Srbsko a Černá Hora 27. dubna 1992.) Nepřáteli JLA se proto staly všechny síly, jež se podílely na rozložení bývalé Socialistické federativní republiky Jugoslávie, tj. slovinští a chorvatští nacionalisté a bosenští muslimští „fundamentalisté“. (J. W. HONIG, N. BOTH 2001, s. 102).

Koncem prosince zažádalo muslimsko-chorvatské vedení Bosny a Hercegoviny (spolu se Slovinskem, Chorvatskem a Makedonií) evropské země o mezinárodní uznání Bosny jako samostatného státu ve stávajících hranicích. Bosenští Srbové nenechali na svou reakci dlouho čekat a 9. ledna vyhlásila skupština bosenských Srbů formou deklaráce oficiálně Republiku srbského národa v Bosně a Hercegovině (RS v BaH), která vznikla spojením autonomních oblastí. Podle deklaráce měla zahrnovat nejen autonomní oblasti, ale i další oblasti, kde je národ srbský menšinou. Prezidentem byl zvolen Radovan Karadžić a vrchním velitelem vojsk Ratko Mladić.

V „prvním kole“ mezinárodního uznávání postjugoslávských republik (15.ledna 1992) uznaly státy EU jen samostatnost Slovinska a Chorvatska. Makedonie nebyla uznána pro nesouhlas Řecka a také v případě Bosny a Hercegoviny byla odpověď EU zamítavá. Západoevropské země přitom argumentovaly tím, že není zcela jasné, zda si nezávislost přeje většina obyvatel republiky. Doporučily tedy, aby se o tom v BaH uspořádalo celorepublikové referendum. To se uskutečnilo ve dnech 29. února – 1. března 1992. Pro se v něm vyslovilo 63,4 % osob oprávněných k hlasování, především bosenských Muslimů a Chorvatů. Bosenští Srbové referendum v naprosté většině bojkotovali s poukazem na to, že oni svůj názor vyslovili již v listopadu předchozího roku.

7. dubna byla Bosna a Hercegovina státy EU a také USA ve svých stávajících hranicích skutečně uznána.²⁾ Ještě týž den bosenští Srbové v reakci na mezinárodní uznání BaH vyhlásili v Banja Luce plnou nezávislost Republiky srbské v Bosně a Hercegovině.³⁾

²⁾ Zatímco o uznání Slovinska a Chorvatska se nejvíce zasazovala německá diplomacie, na rychlé uznání Bosny a Hercegoviny tlačily především USA. Američané, kteří byli dlouho proti dezintegraci Jugoslávie, dospěli po jejím faktickém zániku v lednu 1992 k názoru, že je potřeba v zájmu zamezení dalšího rozšiřování konfliktu izolovat hlavní základnu JLA – Srbsko a Černou Horu – a urychleně uznat vedle Slovinska a Chorvatska také Bosnu a Hercegovinu a Makedonii. USA si za uznání Chorvatska vynutily na Záhřebu uznání Bosny a Hercegoviny ze strany Chorvatska, čímž měl být získán formální závazek Chorvatů, že se nebudou podílet na dělení Bosny. (Tudjmanův režim však nebral tento závazek nikdy příliš vážně.) (L. HLADKÝ 2005, s. 268).

³⁾ 12. srpna 1992 byl název tohoto státního útvaru změněn na Republika srbská, čímž mělo být zdůrazněno definitivní rozvázání pout, která dosud spojovala bosenské Srby s Bosnou a Hercegovinou jako s politicko-správním útvarem.

5.2 Eskalace konfliktu po osamostatnění Bosny a Hercegoviny

8. dubna 1992 vyhlásilo Předsednictvo Bosny a Hercegoviny v zemi výjimečný (válečný) stav a zároveň byl změněn název státu na Republika Bosna a Hercegovina. Znepřátelené tábory nasadily v následujících týdnech do bojů veškeré své síly a zemi zachvátila urputná, několikaletá krvavá válka. Narychlo byly formovány oddíly Armády Bosny a Hercegoviny (Armáda BaH) tvořené většinou Muslimy a bosenskými Chorvaty, kterým však v podstatě chyběla jakákoliv těžší výzbroj. Bosenští Srbové, zásobovaní zbraněmi od JLA, měli v tomto směru velký náskok.

Začal vzájemný boj o „etnicky čistá“ území v Bosně a Hercegovině. Ozbrojené formace bosenských Srbů donutily k útěku tisíce nersbských obyvatel.⁴⁾ Krvavé boje se postupně rozšířily na celé území Bosny a Hercegoviny. Tisíce lidí při nich přišly o život, statisíce dalších byly nuceni utéci ze svých domovů. Docházelo také k znásilňování žen, zvláště Muslimek. V zemi se objevily internační tábory, kde byli v nelidských podmínkách vězněni nevinní civilisté.

Krvavý bosenský konflikt se postupně snažilo zastavit mezinárodní společenství. Začátkem ledna 1993 předložila dvojice vyjednavců Cyrus Vance a David Owen v Ženevě projekt na dosažení míru v Bosně a Hercegovině – tzv. plán Vance-Owen. Podle něj mělo být území Bosny a Hercegoviny rozčleněno do deseti samosprávných provincií (kantonů), které by zhruba odpovídaly etnické situaci v zemi před vypuknutím bojů. Tři kantony měly připadnout pod správu Srbů, tři pod správu Muslimů a tři Chorvatům. (viz Obrázek 7). Provincie Sarajevo měla být spravována společně všemi národnostními komunitami. Hranice BaH jako integrálního státu, kontrolu volného pohybu osob mezi jednotlivými provinciemi

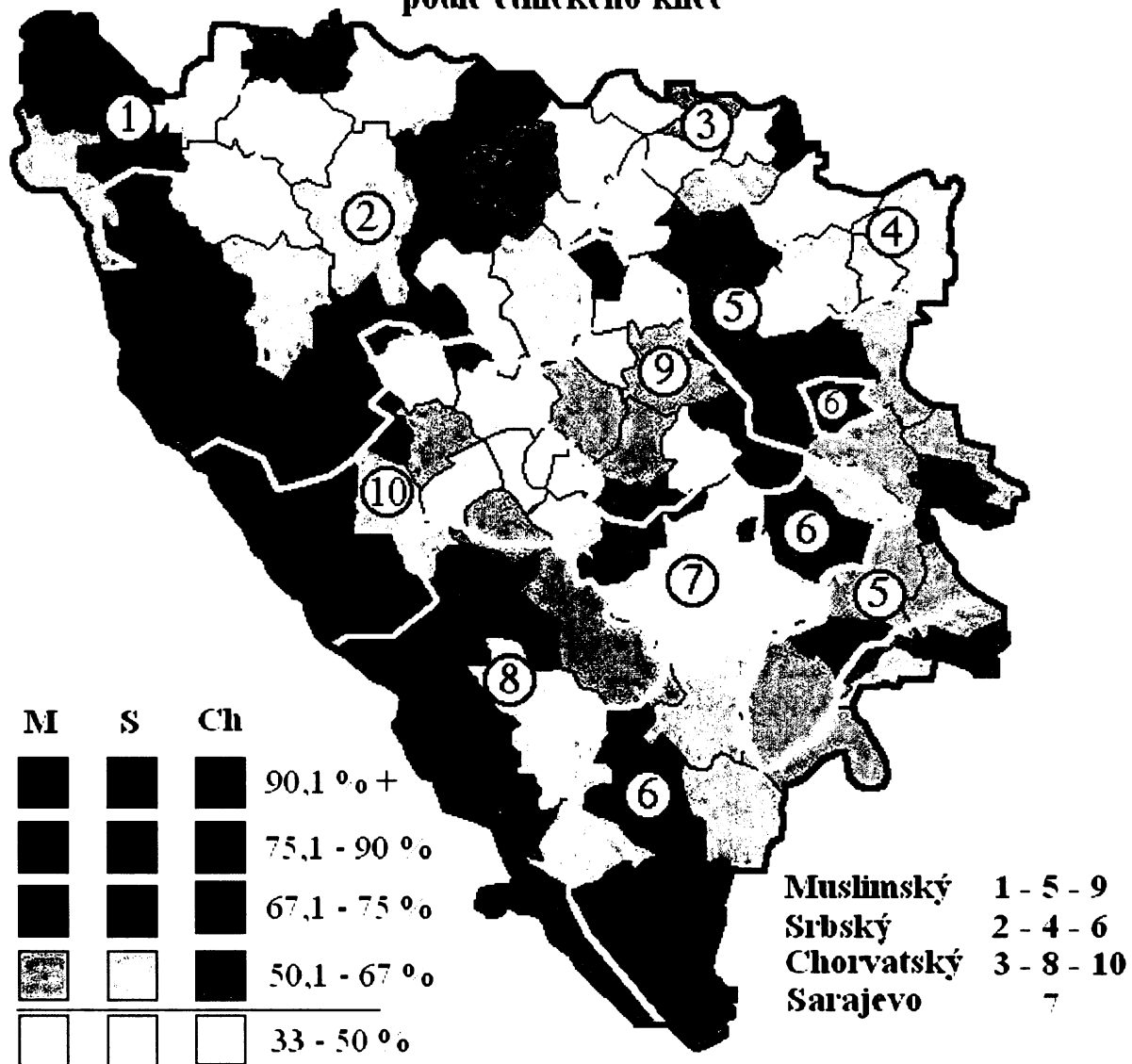
⁴⁾ Útoky proti pohraničním městům probíhaly podle standardního scénáře. Na přístupových silnicích nejprve vyrostly zátarasy, obvykle kontrolované příslušníky JLA. Srbští obyvatelé poté obdrželi výzvu k odchodu. Jakmile odešli, snesla se na město palba z těžkých děl a minometů. Kanonáda trvala několik hodin, ale někdy i několik dní. Potom proti vyděšeným Muslimům a Chorvatům, kteří se buď snažili dostat pryč nebo se schovávali po sklepích, vyrazili jejich úhlavní nepřátelé, srbské polovojenské oddíly. Ty nastupovaly do akce hned poté, co velení JLA usoudilo, že dělostřelba už odpor obyvatel dostatečně nalomila. Úkolem bojůvek, jako byli Arkanovi Tygři, Četníci Vojislava Šešelje, či Bílí Orlové Mirka Joviće, bylo město „etnicky vyčistit“. Pro tuto část operace se obvykle vybíraly polovojenské oddíly, které byly pro vraždění, mučení a další zverstva nejvhodnější.

a dodržování lidských práv (včetně práv národnostních menšin) měly v BaH na přechodnou dobu garantovat jednotky OSN.⁵⁾

Boje v oblasti mezitím pokračovaly. V dubnu došlo k prvním ozbrojeným incidentům mezi dosavadními spojenci – Chorvaty a Muslimy. Hladký (2005) se domnívá, že: „Eskalace chorvatsko-muslimského nepřátelství byla do značné míry důsledkem Vance-Owenova plánu“, neboť „obě strany se po jeho zveřejnění snažily ovládnout a etnicky vyčistit „své“ předpokládané kantony.“ Muslimsko-chorvatský rozchod byl definitivně dokonán 28. srpna 1993, kdy bosenští Chorvaté oficiálně vyhlásili Chorvatskou republiku Herceg-Bosna (ChR Herceg-Bosna).

⁵⁾ Realizace Vance-Owenova plánu vyžadovala těsnou spolupráci Spojených států a Evropy, protože ho museli znepřáteleným stranám vnutit. K tomu bylo zapotřebí velkého počtu amerických jednotek, které však Spojené státy odmítaly soustavně poskytnout, a tak mezi oběma stranami Atlantiku vzrůstalo napětí. Jakmile Američané odepřeli Vance-Owenovu plánu podporu, Britové začali couvat. Jakmile tedy podporu Vance-Owenovu plánu stáhli Američané i Britové, stal se z něj v podstatě jen bezcenný cár papíru. Obě velmoci teď potřebovaly prosazovat nějakou alternativní strategii. (J. W. HONIG, N. BOTH 2001, s. 143).

Vance-Owenův mírový plán a rozdělení kantonů podle etnického klíče

Obrázek 7: Vance-Owenův mírový plán

Zdroj: <http://www.monarch.gsu.edu/>

Mezinárodní vyjednaváči David Owen a norský diplomat Thorvald Stoltenberg, který nahradil ve funkci C. Vanceho, předložili v Ženevě nový projekt řešení bosenského problému označovaný jako tzv. plán Owen-Stoltenberg. Tento plán navrhoval ustavení velmi volného svazu bosenských republik s jedním zastoupením v OSN a jedním státním občanstvím. Podle Owen-Stoltenbergova plánu mělo centrální bosenské republice mimo jiné připadnout: „...necelých 30 % z celkové rozlohy BaH, zhruba 50 % předválečné průmyslové kapacity země, avšak jen asi 22 % zemědělsky využitelné půdy.“ (L. Hladký 2005, s. 277). Velká část

území, na kterých žili Muslimové před válkou a z nichž byli v důsledku „etnických čistek“ vyhnáni, měla zůstat v držení bosenských Srbů a Chorvatů.

Na začátku roku 1994 se začali v jugoslávské krizi více angažovat i Američané. Americká administrativa se snažila působit především na Chorvatsko, aby se přestalo angažovat v bosenské válce na straně bosenských Srbů s vidinou územního rozdělení Bosny a Hercegoviny. Za strategický obrat v politice Záhřebu slibovali Chorvatům podporu při hájení územní celistvosti jejich státu a při poválečné obnově Chorvatska. Poměrně rychle (již 18. března 1994) pak podepsali ve Washingtonu nejvyšší představitelé Chorvatska a Bosny a Hercegoviny F. Tudjman a A. Izetbegović pod patronací amerického prezidenta Billa Clintona smlouvu o vytvoření Bosňácko-chorvatské federace v Bosně a Hercegovině (tzv. Washingtonská dohoda).

Začátkem července 1995 dobyli bosenskorsrbští vojáci vedení generálem Ratkem Mladićem bosňáckou enklávu Srebrenici, která byla Srby obléhána již bezmála tři roky. Padla tím první ze šesti tzv. bezpečných zón v Bosně a Hercegovině (Sarajevo, Tuzla, Bihać, Goražde, Žepa, Srebrenica), jejichž obyvatelstvo měly od května 1993 za povinnost bránit jednotky OSN. Útoku Mladićových vojáků na město nezabránili nizozemští vojáci jednotek UNPROFOR, kteří měli právě Srebrenicu jako „bezpečnou zónu“ chránit. Srbové se v dobyté enklávě dopouštěli brutálního násilí. Z obsazené Srebrenice bylo srbskými vojáky vyvezeno zhruba 25 tisíc lidí, většinou žen, dětí a starých lidí. Tragicky skončil osud 7 tisíc bosňáckých mužů, kteří byli zajati při obsazování města či při pokusu o útěk přes okolní hory.⁶⁾ V polovině července padla do srbských rukou další bosňácká enkláva Žepa.⁷⁾ Podobný osud hrozil i poslední východobosenské enklávě, která ještě zůstávala v rukou Bosňáků, městu Goražde. Zde se ale Mladić pod tlakem Bělehradu i pod bezprostřední hrozbou vzdušných úderů ze strany NATO zastavil.

⁶⁾ Srov. J. W. HONIG, N. BOTH (2001), s. 76-98.

⁷⁾ Záborem Srebrenice a Žepy získali Srbové kontrolu nad rozsáhlými „etnicky čistými“ oblastmi východní Bosny, přestože podle všech mírových iniciativ z období od ledna 1993 do července 1995 měly Srebrenica a Žepa zůstat muslimské. Daytonské mírové dohody z listopadu 1995, přijaly okupaci jako daný fakt a Srebrenica i Žepa se staly součástí Republiky srbské. (J. W. HONIG, N. BOTH 2001, s. 21).

V polovině srpna 1995 přišel náměstek ministra zahraničí USA Richard Holbrooke s plánem, podle něhož měla Bosna a Hercegovina zůstat zachována v existujících hranicích, avšak vnitřně rozdělena mezi bosňácko-chorvatskou federaci a Srby v poměru 51:49. Bosenským Srbům mělo být po zastavení bojů přiznáno právo na navázání užších kontaktů se Srbskem, Sarajevo mělo zůstat nerozděleným městem a všem stranám byla přislíbena hospodářská pomoc v případě, že budou nápomocny při politickém řešení krize, v opačném případě se jim hrozilo užitím síly. Holbrookovi se podařilo uzavřít mezi zneprátenými stranami dohodu o všeobecném příměří, která vstoupila v platnost 11. října. Dosavadní protivníci se zároveň dohodli, že se na přelomu října a listopadu uskuteční schůzka prezidentů Srbska, Chorvatska a Bosny a Hercegoviny, kde se bude jednat o konečné mírové smlouvě. Později bylo rozhodnuto, že jednání tří balkánských prezidentů budou probíhat v USA, konkrétně na Wright-Pattersonově vojenské základně u města Daytonu ve státě Ohio.

5.3 Mírová jednání v Daytonu

Mírová jednání v Daytonu začala 1. listopadu 1995. Návrh smlouvy připravily USA a američtí diplomaté byli také hlavní hlavními dirigenty tohoto zasedání.⁸⁾

Obtížným bodem jednání byla otázka přesného rozdělení území v Bosně a Hercegovině mezi Bosňácko-chorvatskou federaci a Republiku srbskou. Američané trvali na dodržení principu 51:49 %. Protože však došlo mezitím v samotné Bosně k výrazným změnám v držení teritoria, doznala závěrečná mapa v Daytonu několika důležitých změn, kterými se lišila od původního návrhu vypracovaného Kontaktní skupinou.

Nejkritičtější místem jednání byl však problém koridoru u Brčka, zajišťujícího Srbům v bosenské Krajině jediné spojení se Srbskem a se srbskou východní Bosnou. Srbové požadovali podstatné rozšíření koridoru, Bosňáci s Chorvaty byli zásadně proti. Výsledkem bylo, že v noci z 20. na 21. listopadu dosáhli vyjednávači zúčastněných stran kompromisní řešení – koridor u Brčka bude rozšířen, o jeho osudu však rozhodne po roce mezinárodní

⁸⁾ Podle informací, které pronikly po skončení jednání do tisku, použili Američané v Daytonu silného politického a psychologického tlaku, aby donutili zúčastněné strany k definitivnímu rozhodnutí. Údajně bylo některým aktérům schůzky v Daytonu naznačeno, že USA mají „nepříjemné“ materiály o jejich aktivitách v průběhu války. Političtí vůdci z Balkánu, přitlačeni takto ke zdi a zbaveni možnosti politického klíčování, které tak často užívali na předchozích jednáních, byli nuceni přistoupit na dohodu.

arbitráž.⁹⁾ 21. listopadu 1995 mohl americký prezident B. Clinton oznámit netrpělivým novinářům, že návrh (tzv. daytonské) mírové dohody, přesněji řečeno Všeobecné rámcové dohody o míru v Bosně a Hercegovině, byl v Daytonu prezidenty Srbska, Chorvatska, Bosny a Hercegoviny parafován.

Ve lhůtě šest až devět měsíců po podpisu definitivní mírové smlouvy o ukončení války se měly v Bosně a Hercegovině uskutečnit pod dohledem OBSE volby do všech zákonodárných a správních sborů. Obyvatelům BaH garantovala daytonská dohoda právo svobodně se pohybovat po celém území republiky. Uprchlíci a vystěhované osoby měly zákonné právo na návrat do svých domovů nebo na poskytnutí spravedlivé náhrady.

Závěrečný text o ukončení války a nastolení míru v Bosně a Hercegovině byl podepsán 14. prosince 1995 v Paříži. V elyzejském paláci ho svými podpisy stvrdili Slobodan Milošević, Franjo Tudjman a Alija Izetbegović. Podpis dohody o míru v Bosně a Hercegovině představoval ukončení nejkrvavějšího konfliktu v Evropě po ukončení druhé světové války.

Národnost	1991		1995		Mrtví a nezvěstní		Uprchlíci	
	Číselně	V %	Číselně	V %	Číselně	V %	Číselně	V %
Muslimové	1 903 000	43,5	1 275 000	44,0	140 800	50,5	460 000	37,0
Srbové	1 366 000	31,2	987 000	34,0	97 300	34,9	330 000	26,0
Chorvati	761 000	17,4	468 000	16,0	28 400	10,2	290 000	23,0
Jugoslávci	243 000	5,6	116 000	4,0	.	.	129 000	10,0
Ostatní	104 000	2,3	52 000	2,0	12 300	4,4	50 000	4,0
Celkem	4 377 000	.	2 898 000	.	278 800	.	1 259 000	.

Tabulka 2: Válečné ztráty u jednotlivých etnik

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 29

⁹⁾ Konečné rozhodnutí o Brčku bylo přijato v březnu 1999. Město nepřipadlo ani RS ani FBH. Formálně dnes Brčko se svým okolím náleží oběma politickým entitám, v praxi však představuje zvláštní samosprávnou jednotku v rámci Bosny a Hercegoviny s názvem „Distrikt Brčko“, která je postavena na stejnou úroveň se správními strukturami FBH a RS. Samospráva Brčko začalo oficiálně fungovat od 8. března 2000. (L. HLADKÝ 2005, s. 302 - 303).

6. VÝVOJ ZEMĚ PO DAYTONU

6.1 Úsilí mezinárodního společenství za účelem stabilizace země

Krátce po podpisu dohody o míru v Bosně a Hercegovině zahájilo mezinárodní společenství praktické kroky k realizaci tzv. Daytonských smluv. Co se týče vojenských aspektů smluv, povedlo se je více než 55 tisícům vojáků mezinárodních jednotek IFOR (Implementation Forces), kteří se na přelomu roku 1995 - 1996 do země přepravili, naplnit poměrně rychle a úspěšně. (Všechny bojující strany v Bosně a Hercegovině byly již krajně vyčerpány a toužily po klidu zbraní.) Zhruba do jednoho měsíce po zahájení vojenské operace se z BaH stáhla většina cizích ozbrojenců, kteří se v předchozích letech v rámci bosenského konfliktu angažovali. Odešly tedy nejen oficiální jednotky Chorvatské armády, ale i odborný personál Jugoslávské armády a srbské paravojenské formace, které za války podporovaly bosenské Srby. V neposlední řadě muselo zemi opustit také více než tisíc dobrovolníků z islámských zemí, kteří bojovali v rámci muslimských jednotek Armády Bosny a Hercegoviny. Někteří z „mudžahidů“ v Bosně však přesto zůstali, neboť uzavřeli sňatky s místními muslimkami a tím se vyhnuli vyhoštění.

Vojenská přítomnost jednotek NATO, v nichž přes dvě třetiny tvořili vojáci z USA, Velké Británie, Francie, Itálie, Německa a Turecka, umožnila v průběhu roků 1996 a 1997 poměrně rychle stabilizovat vnitřní situaci v Bosně. V následujících letech zde docházelo k ozbrojeným střetům mezi příslušníky jednotlivých etnických skupin jen výjimečně. Operace IFOR skončila o půlnoci z 19. na 20. prosince 1996, kdy pomyslnou štafetu od IFOR převzaly tzv. stabilizující síly (SFOR – Stabilization Forces), jejichž jádrem nadále zůstávali vojáci NATO. Počet vojáků SFOR se postupně snižoval – v roce 2001 se jejich stav snížil z 35 000 na zhruba 18 000 osob. Ke konci roku 2003 působilo v Bosně a Hercegovině ještě přibližně 12 tisíc příslušníků oddílů SFOR z více než třiceti států světa. V závěru následujícího roku (od 2. prosince 2004) přešel úkol zajišťování mírových podmínek pro další pokračování daytonského procesu na vojenské jednotky Evropské unie – EUFOR, které v Bosně rozmístily sedm tisíc mužů.

V souvislosti s mírovou operací sil NATO v BaH je vhodné zmínit, že v mezidobí od ledna 1996 do prosince 2001 se vystřídalo v rámci mezinárodních oddílů IFOR/SFOR

mj. téměř šest tisíc českých vojáků. Česká jednotka o síle jednoho mechanizovaného praporu byla dislokována v severozápadně země mezi městy Bosanská Krupa a Prijedor.¹⁰⁾ Významných úspěchů v oblasti obnovy základních ekonomických prvků formálně jednotného státu a společenských státních symbolů se podařilo dosáhnout až v pořadí druhému Vysokému představiteli v Bosně a Hercegovině, kterým se po Carlu Bildtovi stal v červnu 1997 španělský politik Carlos Westendorp. Ten krátce po svém nástupu uvedl v život Centrální banku Bosny a Hercegoviny jako základní nástroj pro následné ekonomické reformy. Brzy nato započaly práce na zavedení společné celobosenské měny. Dosavadní praxe, tj. paralelní užívání jugoslávských dinárů v RS, chorvatských kun v oblastech obývaných bosenskými Chorvaty a bosenských dinárů (fakticky však německých marek) na územích pod kontrolou Bosňáků více než názorně dokumentovala úplný rozpad celobosenských státně-politických a hospodářských struktur.

6.2 Domácí politická scéna

Hlubší stabilizaci vnitřních poměrů v Bosně a Hercegovině nadále brání velice roztržštěný a nacionalisty ovládaný stranickopolitický systém. V parlamentních volbách v Bosně a Hercegovině mezi sebou na celostátní úrovni pravidelně bojuje o moc téměř čtyřicet politických stran a uskupení, z nichž jen několik má svoji voličskou základnu v obou entitách či alespoň u více než jedné komunity. Bieber (2006) u každé ze tří komunit rozlišuje podle orientace pět kategorií politických stran, přičemž strany zařadil pouze do čtyř z nich. Kategorie jsou následující: Extrémně nacionalistické, (tradiční) nacionalistické, mírně nacionalistické, nenacionalistické a transnacionální.

¹⁰⁾ Její organizační strukturu tvořily mj. tři mechanizované roty. 1. mechanizovaná rota převzala odpovědnost za oblast Sanského Mostu, druhá za oblast Nového Gradu, kde most přes řeku Unu spojuje obě národnostní entity – srbskou a chorvatskou. Základna 3. mechanizované roty se nacházela v Bosanské Krupě na muslimské straně, ale prostor její odpovědnosti o rozloze téměř 1000 km² se rozprostíral po obou stranách zóny separace. Hlavním úkolem příslušníků praporu bylo zajistit v prostoru jeho odpovědnosti bezpečné podmínky pro návrat uprchlíků, dále pak zajištění demobilizace jednotek zneprátených stran, pátrání po válečných zločincích atd. (www.army.cz).

Na prvním konci jsou strany extrémně nacionalistické, které usilují o změnu dosavadního statutu quo. Obvykle touží po odtržení svojí komunity, ohrožují zájmy jiných národů a při řešení problémů schvalují použití síly. Narozdíl od SRS, nejúspěšnější extremistické strany, zavedené národní strany mezi sebou spolupracovaly na vyšším stupni v rámci uchování statutu quo, třebaže by podporovaly zásadní změny v dosavadním politickém systému. V této kategorii dominují tři tradiční nacionalistické strany SDA, HDZ a SDS. Další strany s podobnou orientací se objevily zejména v RS. Nejproblematictější kategorií z hlediska zařazení stran je skupina mírně nacionalistických stran. Zahrnuje uskupení se silnějším závazkem k meziethnické spolupráci, která nezdůrazňuje politický program zaměřený výhradně na jednu komunitu, ale dotýkají se i těch ostatních. Nejúspěšnějšími z těchto stran jsou mezi Bosňáky SBiH a SNSD v Republice srbské. Skupina nenacionalistických stran zahrnuje takové, které mají svůj program vztažený k více než jedné komunitě. Sem by se dala zařadit SDP, nicméně je nutné poznamenat, že ačkoliv je z hlediska programu a diversity vedení nenacionalistickou stranou, má svoji voličskou základnu mezi Bosňáky. Například ve volbách v roce 2000, kdy zaznamenala největší úspěch ji v FBaH volilo 27 % voličů, zatímco v RS jen 5 %. (F. Bieber 2006, s. 104). Vzhledem k této skutečnosti nemůže být SDP považována za zcela transnacionální stranu. V tabulce 3 je zahrnuta i kategorie transnacionalistických stran, ale žádné strany do její kategorie nespádají. Stejně tak neexistují žádné protějšky SDP se srbským nebo chorvatským pozadím.

Orientace stran	Bosňáci	Srbové	Chorvati
Extrémně nacionalistická		SRS	HSP
Nacionalistická	SDA	SDS	HDZ
Mírně nacionalistická	SBiH	SNSD, PDP	NHI
Nenacionalistická	SDP		
Transnacionalistická			

Tabulka 3: Orientace hlavních politických stran v BaH a jejich voličská základna

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s.105

Od roku 1996 se v BaH konaly již čtyři parlamentní volby. Během prvních dvou voleb, které proběhly koncem léta 1996, resp. v září 1998, dominovaly etnické strany. Nedávnou válkou silně zdecimované a stále ještě vystrašené národní komunity znovu volily etnické strany, neboť zůstaly přesvědčeny, že jedině ony mohou „ochránit jejich národní zájmy“. Druhé volby poprvé přinesly jistý volební vzestup levicovým stranám, které personálně stavěly na dědictví předválečného Svazu komunistů Bosny a Hercegoviny a po ideové stránce kladly

menší důraz na etnicitu. Při sestavování celobosenské vlády však znovu hráli prim nacionalisté. Převaha těchto stran v poválečném období se dá vysvětlit třemi fenomény. Prvním je územní homogenizace populace, která rozdělila voliče z rozdílných komunit. Zadruhé, s výjimkou SDP neměla žádná strana transnacionálně laděnou kampaň. A nakonec, zatřetí, se média rozdělila podle etnického klíče a jsou v rukou nacionalistů.

K výraznější politické změně došlo v Bosně a Hercegovině teprve po volbách z listopadu 2000. Volby poprvé přinesly porážku bosňácké SDA, která se s 8 mandáty umístila na druhém místě. Volebním vítězem se stala Sociálně demokratická strana (SDP) s 9 mandáty, která svůj úspěch postavila zejména na voličské přízni obyvatel největších měst. SDS uhájila 6 mandátů a HDZ získala pět křesel, stejně jako SBiH. O zbývajících 9 mandátů se v Poslanecké sněmovně podělilo 8 dalších, menších politických subjektů. (více viz <http://www.cepsr.cz/>). Koalice, vedená předákem SDP, Zlatkem Lagumdžijou sdružovala SDP, SBiH a Novou chorvatskou iniciativu (NHI), kterou volili probosensky orientovaní chorvatští voliči. Nová celobosenská vláda si jako politický program dala urychlení návratu uprchlíků, prohloubení hospodářské transformace (restrukturalizace a privatizace ekonomiky) a mj. také posílení integračních prvků bosenského státu.

Mezinárodní společenství se domnívalo, že pokles vlivu nacionálně orientovaných stran, ke kterému došlo v Bosně a Hercegovině v letech 2000 - 2002, urychlí proces politické integrace země jako celku. Z přílišného optimismu však vyléčily vnější pozorovatele hned následné bosenské volby, které se konaly v říjnu 2002. Lagumdžijova SDP utrpěla ve volbách drtivou porážku. V Poslanecké sněmovně uhájila pouze čtyři mandáty (oproti devíti z roku 2000). Na špici politického spektra se znovu usadila trojice nacionálních stran - SDA, HDZ a SDS. O zbylých 14 křesle se podělilo devět dalších, vesměs malých politických stran.

Volby z podzimu 2002 ukázaly, že spoléhat na multietnický charakter Sociálně demokratické strany jako na prostředek intenzivnějšího propojování národnostně rozdělené bosenské společnosti bylo poněkud naivní. Socialisté v Bosně a Hercegovině, kteří stále ještě nedokázali překročit stín své někdejší (komunistické) minulosti, ve víru kapitalistického pokušení na počátku 21. století neuspěli. Sám Lagumdžija si během svého vládnutí počínal velice autoritářsky a při privatizaci podniků upřednostňoval někdejší management z komunistické doby. Politická protekce byla prokázána i u aktivit jeho manželky. (L. Hladký 2005, s. 322).

6.3 Mezinárodní začleňování země

Bosna a Hercegovina se jako stát stala po Daytonu členem několika desítek mezinárodních politických, hospodářských a kulturních organizací. Z politického hlediska má pro ni největší váhu členství v OSN, Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE), Středoevropské iniciativě (CEI) a Organizaci islámské konference (OIC). Jako výraz uznání postupující stabilizace uvnitř bosenské společnosti, (včetně respektování občanských a menšinových práv) lze označit přijetí Bosny a Hercegoviny do Rady Evropy, k němuž došlo 24. dubna 2002.

První šanci balkánským zemím (včetně BaH), že i ony mohou v budoucnosti počítat se zintenzivněním spolupráce s Evropskou unií, dal summit EU v Soluni (*Thessaloniki Summit EU*), který se konal 12. června 2003. Na této konferenci byla oficiálně přednesena nabídka skupině balkánských zemí k zahájení procesu integrace s EU. Konkrétně v případě Bosny a Hercegoviny lze tuto výzvu interpretovat, zatím jen v rovině „symbolického gesta“. Aby Evropská unie zahájila přístupová jednání, bude muset Bosna a Hercegovina nejprve dosáhnout podpisu Stabilizační a asociační dohody s EU. Dosavadní reformy v zemi však postupují velice pomalu, z čehož plyne, že i tento první krok bude Bosně trvat přinejmenším několik let. Evropská unie, která loni v říjnu souhlasila se zahájením přípravných jednání se Sarajevem o členství, Bosnu a Hercegovinu upozornila, že do začátku rozhovorů musí přepracovat složitý a těžkopádný ústavní rámec.

Vůdčí představitelé všech tří hlavních komunit - srbské, chorvatské a bosňácké – se pokusili změnit bosenskou ústavu tak, aby byly zachovány obě dvě entity, ale omezily se jejich kompetence ve prospěch ústřední vlády. Ústavní reforma prosazovaná mezinárodním společenstvím, která měla za cíl především zjednodušit nákladnou státní administrativu a komplikované nestandardní předpisy pro volbu nejvyšších státních orgánů a představitelů, bohužel o dva hlasy v Parlamentu BaH v dubnu 2006 neprošla a i další všeobecné volby se uskuteční dne 1.10.2006 podle starých pravidel. Neúspěch v této oblasti by mohl znamenat odložení vstupního procesu nejméně o dva roky.

Za strategický cíl své zahraniční politiky považuje dnes Bosna a Hercegovina postupné začleňování země do procesu evropské a transatlantické integrace. V následujících letech chce usilovat o to, aby byla přijata do Světové obchodní organizace (WTO), aby mohla podat žádost o přičlenění k Evropské unii (EU) a výhledově zvažovat i vstup do NATO, zprvu alespoň

zapojením do přípravného programu Partnerství pro mír. Pro zapojení do programu Partnerství pro mír stanovilo NATO několik podmínek: sjednotit vedení doposud samostatných armád FBaH (zhruba 30 tisíc mužů) a RS (10 tisíc vojáků) a vytvořit společné ministerstvo obrany, redukovat početní stav armády a podrobit ji civilní kontrole a zlepšit spolupráci všech domácích institucí s vyšetřujícími orgány Mezinárodního tribunálu pro vyšetřování válečných zločinů spáchaných v bývalé Jugoslávii (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia - ICTY*) v Haagu.

7. DOPADY VÁLKY

7.1 Stav domácí ekonomiky

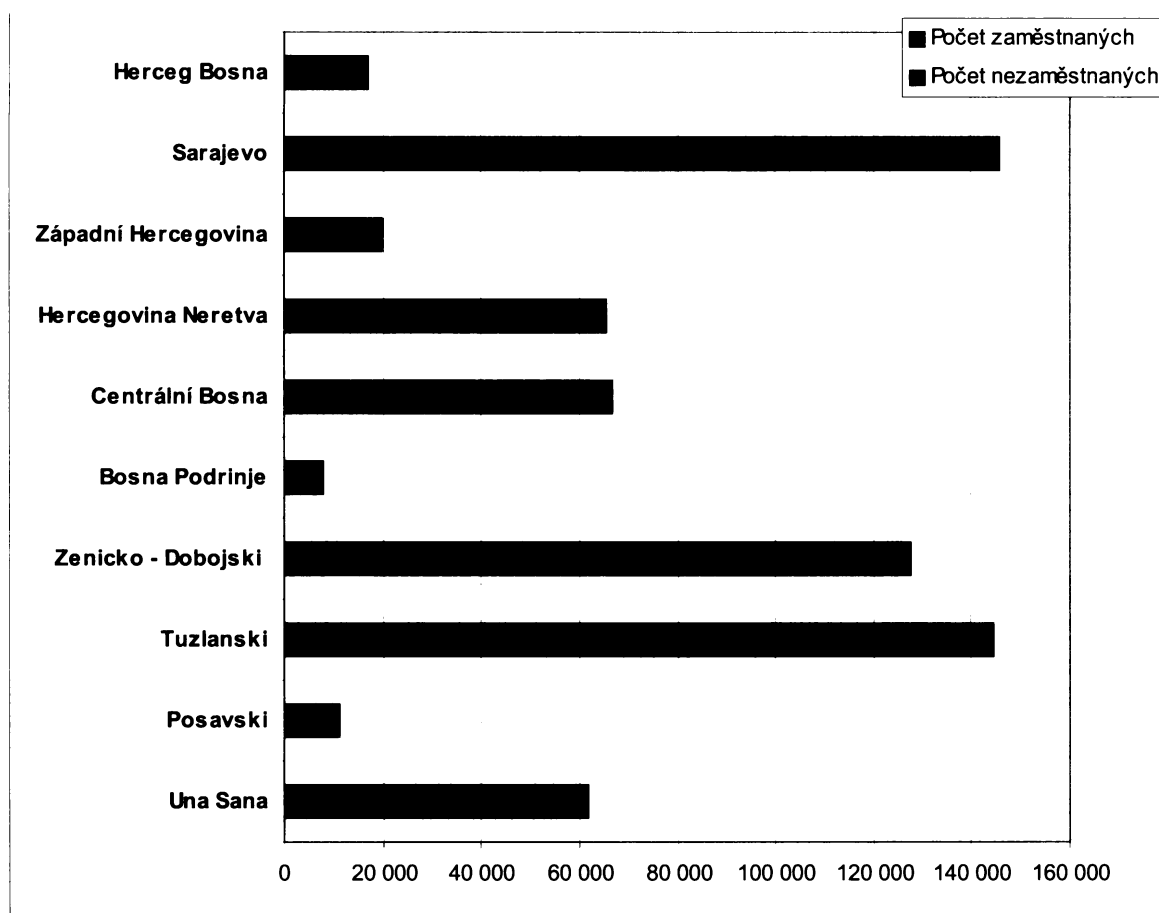
Pokles ekonomické výkonnosti Jugoslávie z 80. let minulého století měl sice na Bosnu a Hercegovinu negativní dopad, ale rozhodně ne tak fatální jako válka. Tím, že byla během války zničena většina průmyslové a ekonomické základny země, mnoha lidem byly zničeny domy a stali se z nich uprchlíci, vyústila ve všeobecné zbídačení společnosti. Hladký (2005) uvádí, že na konci války zde fungovalo jen zhruba 5 % jejích předválečných průmyslových podniků a zemědělství se propadlo na 30 % předválečné úrovně.

Na poválečnou obnovu země uvolnilo mezinárodní dárcovské společenství značné zdroje. V období let 1996 - 2002 poskytly mezinárodní organizace, především Světová banka a EU, Bosně a Hercegovině celkem 6,3 mld. dolarů na obnovu a rekonstrukci (4 mld pro FBaH, 2,3 mld pro RS). „Za čtyři roky po válce se podařilo mj. opravit 60 % poškozených silnic a železnic, většinu důležitých mostů (včetně těch přes řeku Sávu), 13 vodních a 12 tepelných elektráren, prakticky celou předválečnou telefonní síť a také velkou část poškozených škol, nemocnic a dalších veřejných budov.“ (L. Hladký 2005, s. 299). Navzdory investicím ze zahraničí je však velice obtížné zlepšit hroznou ekonomickou situaci v zemi. Citelně chybí zahraniční kapitál, který místní ekonomice příliš nedůvěřuje.¹¹⁾

Dalším významným rysem domácí ekonomiky je vysoká nezaměstnanost. Na konci války se nezaměstnanost pohybovala okolo 80 %. Díky zahraniční ekonomické pomoci se podařilo situaci částečně zlepšit a nezaměstnanost mírně poklesla, přesto v roce 1999 stále dosahovala 40 – 50 %. Nyní se nadále pohybuje kolem 40 %, ale reálná míra nezaměstnanosti, tj. po odečtení osob působících v zóně tzv. „šedé ekonomiky“, je odhadována

¹¹⁾ Příčinou této nedůvěry by mohla být i aféra z léta 1999, kdy americké noviny New York Times uveřejnily informaci, že vzniklo podezření, že z více než 5 miliard dolarů zahraniční pomoci, které po válce přišly do Bosny a Hercegoviny na její obnovu a rozvoj, se zhruba 1 miliarda ztratila v síti místní politické a hospodářské oligarchie, mezi níž již za války vládly stranicko-privátní zájmy a velká korupce. Je nutno podotknout, že se tyto praktiky uskutečňovaly v rámci všech etnických skupin. Byť se záhy ukázalo, že cifra uváděná v amerických novinách byla nadsazená, emotivně laděné pokusy o setřesení vnesených podezření, které se ozývaly z nejvyšších politických kruhů Bosny a Hercegoviny, včetně samotného Aliji Izetbegoviće, svědčily o tom, že „potrefená husa“ se ozvala. (L. HLADKÝ 2005, s. 307).

kolem 20 %. Z důvodu absence spolehlivých dat, jsou k dispozici pouze odhady, jejichž hodnoty se značně liší. Přesto je patrné, že nejvíce postižené jsou kantony Tuzla a Zenica, s tradicí těžkého průmyslu. Pouze v Sarajevu a hercegovských kantonech došlo k značnému převýšení počtu zaměstnaných nad počtem nezaměstnaných. Údaje za Republiku srbskou nejsou k dispozici, odhady ale naznačují, že nezaměstnanost je cca o 5 % vyšší než v FBaH.

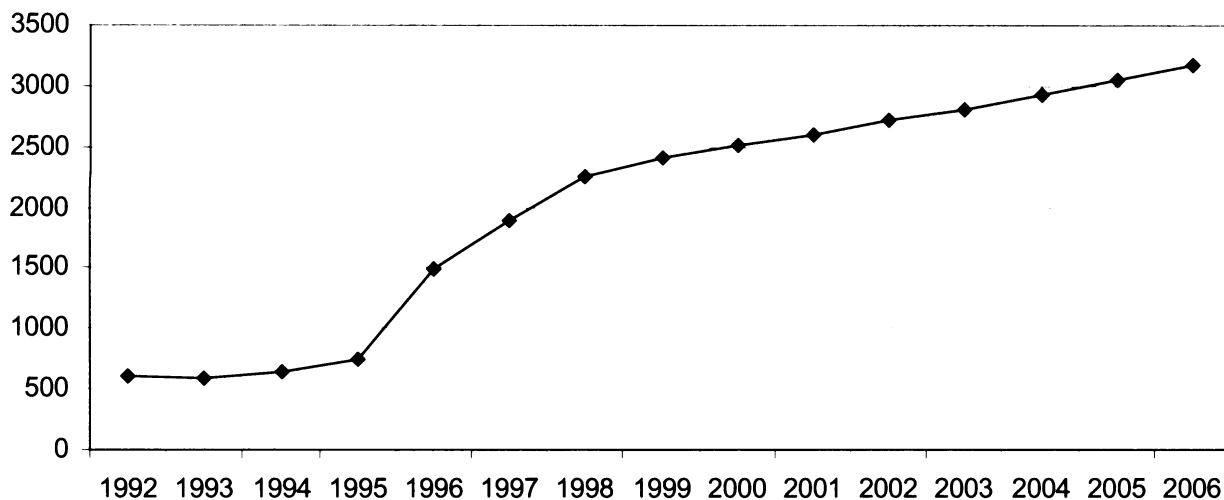

Graf 2: Zaměstnaní a nezaměstnaní v jednotlivých kantonech Federace v září 2003

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 37

HDP země se během války pohyboval mezi 600 – 750 USD na 1 osobu. Z grafu 3 lze vyčíst, že v prvních poválečných letech nastal zejména díky zahraniční pomoci prudký nárůst. Jeho dynamika se postupně snižovala (šlo již o růst z vyššího základu), přesto

je vývoj HDP příznivý. V roce 2000 se dostala úroveň HDP na 1 obyvatele nad 2 500 dolarů a nyní dosahuje hodnoty 3 170 USD. (<http://www.econstats.com/>, 8. 8. 2006).¹²⁾

Graf 3: Vývoj HDP na osobu ve stálých cenách v USD mezi roky 1992 – 2006

Zdroj: www.econstats.com

Štouračová (2005) uvádí jako pozitivní makroekonomické ukazatele nízkou inflaci (1,4 % v roce 2005) a trvalý růst HDP (5,3 % v roce 2005) i celého hospodářství (5,3 % v roce 2003). V období příštích let očekává ekonomický růst na úrovni nejméně 5%.¹³⁾ K snižování míry inflace dochází zejména v důsledku uplatňování zásad hospodářské politiky s přísným rámcem makroekonomické rovnováhy a v řadě případů asistencí zemí EU zaměřenou na dosažení a udržení rovnováhy platebních bilancí. Pokud bude země důsledně pokračovat v rozvíjení a realizaci tržně orientovaných reforem, má reálnou šanci dosahovat a udržovat ekonomický růst ve střednědobé i dlouhodobé perspektivě. Tato skutečnost by se měla v první řadě projevit snížením nezaměstnanosti a ve zvyšování životního standardu obyvatel, který je v průměru velmi nízký.

V rámci implementace tržně orientovaných ekonomických reforem je završována privatizace malých a středních podniků. Větší problémy dosud přetrvávají v procesu privatizace velkých, dosud většinou státních či veřejných podniků. Restrukturalizace,

¹²⁾ Srov. L. HLADKÝ 2005, s. 306, 308.

¹³⁾ Srov. www.econstats.com

privatizace či dokonce likvidace těchto velkých podniků je zdlouhavý, obtížný proces, narážející mnohdy na neprůhledné vlastnické vztahy, absenci právních norem a mnohdy i vůli problémy řešit.

Předpokladem ekonomického rozvoje a řešení zásadních ekonomických problémů je několik významných skutečností:

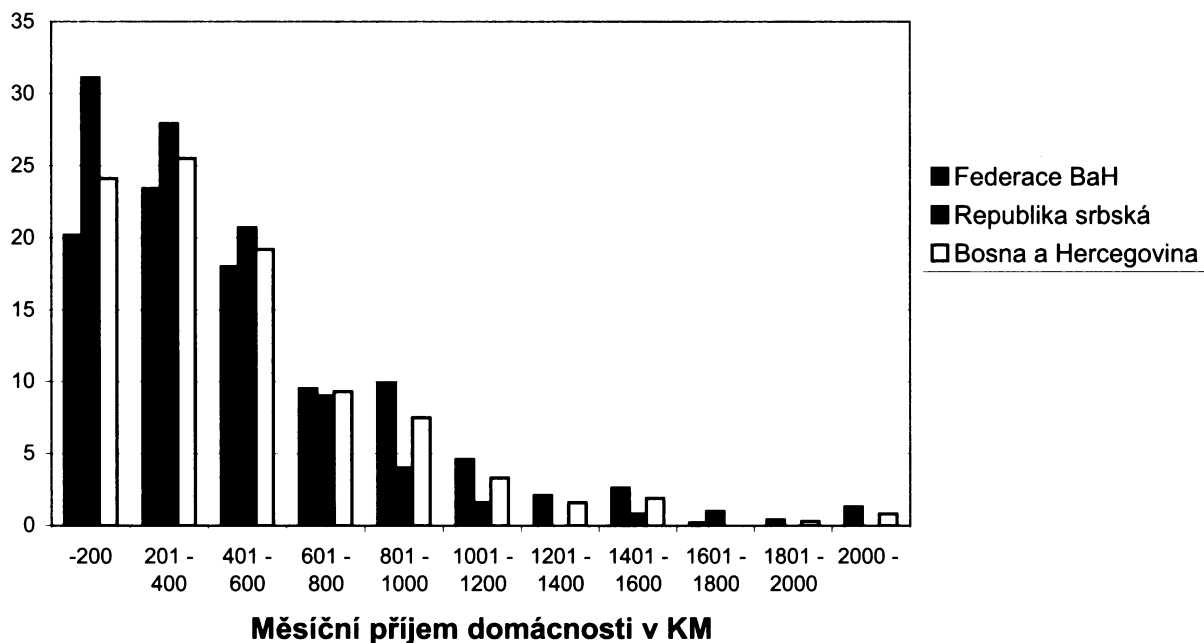
- plnění požadavků spojených s asociačními a integračními procesy ve vztahu k Evropské unii
- razantní a efektivní boj s organizovaným zločinem, ekonomickou kriminalitou a korupcí
- tvorba a upevňování právního prostředí
- vytváření předpokladů a podmínek pro vznik a existenci důvěry ve státní instituce
- podpora a ochrana soukromého podnikání a soukromých investic
- řešení přetrvávajícího problému postavení uprchlíků ve společnosti
- vytváření a zajištění perspektiv zejména pro mladou generaci jako prevenci proti její masové emigraci do zahraničí

7.2 Sociální rozdíly

I když byly v rámci socialistické Jugoslávie mezi jednotlivými republikami výrazné rozdíly ve stavu vyspělosti, byla zdejší společnost vesměs egalitární bez větších nerovností. Se začátkem války v bývalé Jugoslávii se objevily příležitosti pro vznik nové ekonomické elity, jejíž příjmy pramenily z kriminálních aktivit a z šedé ekonomiky. Těmi hlavními zdroji financí byly obchod se zbožím získaným drancováním během tažení nebo etnických čistek, pašování zboží do izolovaných částí země, obchod se zbraněmi a v neposlední řadě kontrola veřejných služeb a obchodních společností. Ačkoliv konec konfliktu přinesl řadě těchto aktivit konec, slabost státní moci a masivní mezinárodní přítomnost znamenají živnou půdu pro další příjmy místních kriminálních sítí. Manažeři s těsnými vazbami na nacionální strany i nadále ovládají značné části společností, jež přežily válku nebo drží monopoly v nově vznikajících obchodních odvětvích. (F. Bieber 2006, s. 35).

Zruinování domácí ekonomiky během války se samozřejmě odrazilo v nízkých mzdách i ve vysoké nezaměstnanosti.. V roce 2003 vydělávalo 62,2 % domácností méně než 500 KM

měsíčně (1 EUR = 1,95 KM). V grafu 4 je patrná nerovnost v distribuci příjmů domácností. Zatímco skoro 40 % domácností si musí vystačit s méně než 300 KM, pouze 0,8 % má k dispozici více než 2 000 KM. Slabost střední třídy silně kontrastuje s předválečným stavem, kdy bylo bohatství rozdělováno více rovnoměrně. Zchudnutí předválečné střední vrstvy znatelně změnilo sociální strukturu společnosti a způsobilo nárůst výrazné sociální diference.

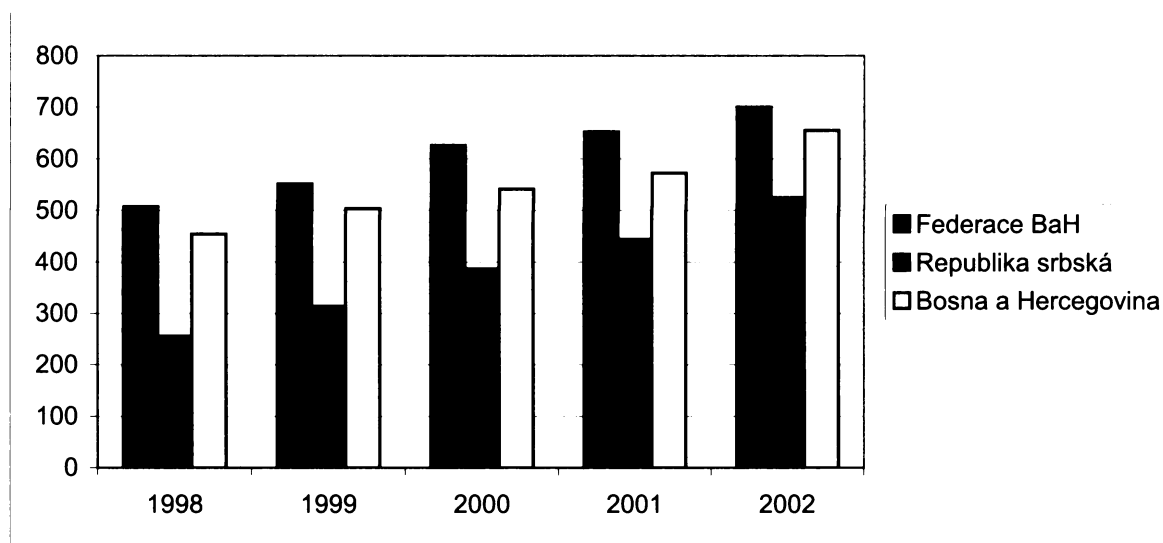

Graf 4: Podíl domácností podle měsíčního příjmu v KM v 1. čtvrtletí roku 2003 v %

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 36

Nerovnost ve výši příjmů je v BaH vyšší než v okolních zemích, což je pravděpodobně důsledkem jak války samotné tak i následného - přece jen nerovnoměrného - rozdělování mezinárodní pomoci. Zaznamenáníhodný je nejen nepoměr v rozdělení příjmů domácností, ale i rozdíly mezi Republikou srbskou a Federací. Zatímco v Republice srbské musí 12,8 % populace vystačit s měsíčními příjmy pod 100 KM, ve Federaci je tento podíl méně než poloviční (5,8 %). Ruku v ruce s tímto trendem jde i fakt, že podíl domácností s příjmem nad 1 000 KM je podstatně vyšší ve Federaci než v Republice srbské. Graf 5 ukazuje pozitivní trend, co se snižování mzdových rozdílů mezi entitami týče. V roce 1998 byla průměrná výše měsíční mzdy v Republice srbské na 51,7 % úrovně ve Federaci, v roce 2002 již na 71,9 %. Co se týče národností, tak výše příjmu je nejvyšší u chorvatských domácností, nejnižší naopak u srbských. Zatímco 72,2 % srbských

a 64,6 % muslimských domácností mělo v roce 2003 méně než 500 KM měsíčně, pouze 19,8 % chorvatských domácností muselo přežívat s tak nízkým příjmem.

Graf 5: Vývoj průměrné hodnoty hrubé mzdy v KM v letech 1998 – 2002

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 37

Rozdíly v rozdělení bohatství a příjmech mezi třemi hlavními etniky nejsou výsledkem diskriminace nebo dokonce etnické příslušnosti jako takové, ale pramení spíše z geograficky podmíněné prosperity, typu předválečné ekonomické základny a politického kontextu. Bieber (2006) si všímá, že zejména Sarajevo, Hercegovina a sever země (Distrikt Brčko a kanton Posávina) jsou oblasti, které se již za války vyznačovaly významnou ekonomickou aktivitou. Sarajevo profitovalo ze svého statutu hlavního města a ze značné mezinárodní přítomnosti ve městě jako hlavním poskytovateli pracovních příležitostí a možností utrácení. Hercegovina, ač nebyla příliš ekonomicky vyvinutá, předčila v ekonomických ohledech většinu zbytku země, a to především díky obchodním vazbám na Chorvatsko a rozvoji turistiky. V poválečném období došlo také k rozvoji Distriktu Brčko, za což vděčí zejména obchodu mezi oběma entitami a se sousedními Chorvatskem a Srbskem.

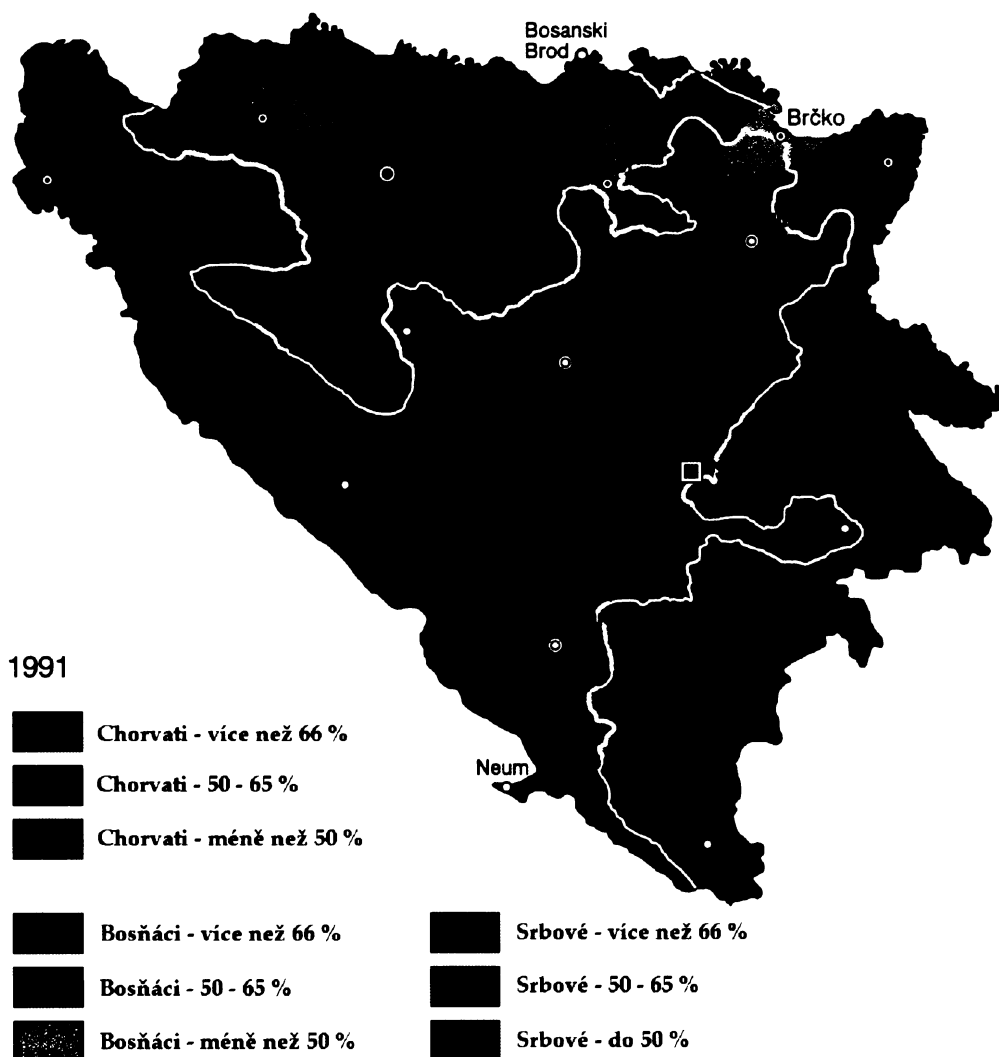
Odlišnosti v rozvinutosti mají své kořeny v předválečném období, kdy již existovaly notoricky zaostalé oblasti - zejména se jednalo o východní část podél hranic se Srbskem a s Černou Horou a severozápad země v oblasti regionu Bihać. Zaostalost těchto většinou venkovských oblastí byla ještě umocněna válečnými důsledky jako např. obrovskou urbanizací a etnickým vyčištěním hlavně východu BaH. V jiných regionech je pokles prozřetelný důsledkem procesu ekonomického přechodu, který pohřbil mnoho zastaralých průmyslových

podniků, což platí zejména pro industriální srdce státu (Tuzla, Zenica). Mezinárodní intervence prohloubila také propast ve vývoji mezi Sarajevem a zbytkem země. Stejně tak i Distrikt Brčko díky významné mezinárodní roli prosperuje více než ostatní oblasti. Naopak Republiku srbskou znevýhodňovalo její politické vedení, které se k roli mezinárodních aktérů v BaH tvářilo odmítavě. Většina mezinárodní pomoci tedy mířila do Federace. Tak tomu bylo do roku 1997, kdy byla tamní nacionalistická vláda v Republice srbské nahrazena umírněnější koalicí. Přesto se do roku 2000 dostalo do RS pouze 18 % z celkové částky 3,5 mld USD věnovaných na poválečnou obnovu země. (F. Bieber 2006, s. 38). Je nutno podotknout, že tento fakt není pouze důsledkem chování vlády RS, ale také selektivní distribuce mezinárodní pomoci, která směřovala do nejvíce postižených oblastí (Sarajevo, Mostar).

7.3 Poválečná homogenizace obyvatelstva

V předválečné Bosně a Hercegovině byla tři dominantní etnika na celém území víceméně promíchaná, i když se zde vyskytovaly určité oblasti, kde některá etnická skupina převládala, což dokumentuje i Obrázek 8.

Etnické složení před válkou v roce 1991

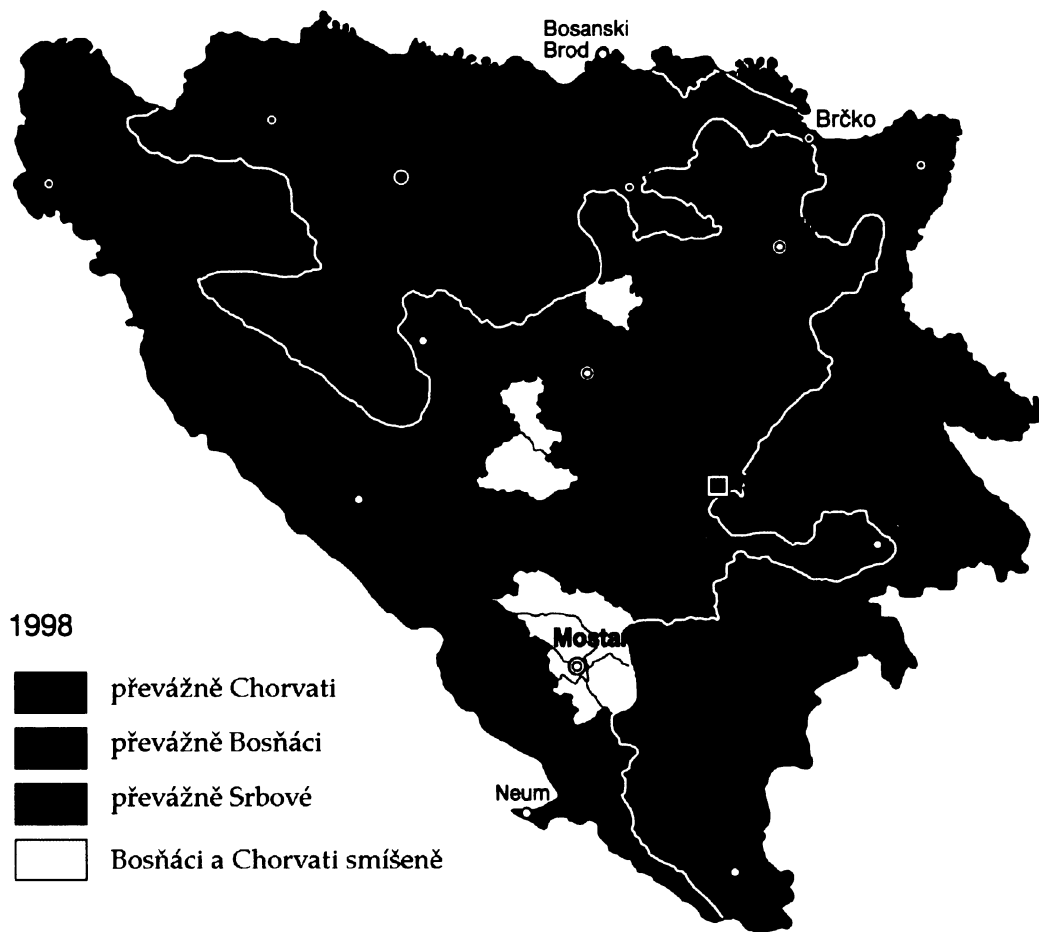
Obrázek 8: Etnické složení země v roce 1991

Zdroj: <http://www.ohr.int/>

Během války se populace koncentrovala v třech etnicky homogenních teritoriích. Důvody jsou nasnadě: etnické čistky, selektivní vyvražďování populace a stejně tak selektivní osídlování obyvateli z etnika na jehož území se daná opština nacházela. Země se od roku 1991

proměnila z etnicky vysoce promíchané do stavu, kdy jsou tři hlavní etnika téměř separována. (viz Obrázek 9). Navzdory dramatickým populačním přesunům se celková distribuce populace mezi Bosňáky, Srby a Chorvaty příliš nezměnila. Je třeba ale vzít v potaz absenci spolehlivých statistik o počtu obyvatel poválečné Bosny a Hercegoviny. Většina srbské populace žije v Republice srbské v severozápadní a východní části země. Bosňáci žijí zejména v sedmi z deseti kantonů Federace, převážně v centrální a severozápadní oblasti. Chorvaté tvoří většinu v Hercegovině a v oblasti podél řeky Sávy na severu.

Etnické složení v roce 1998

Obrázek 9: Etnické složení země v roce 1998

Zdroj: <http://www.ohr.int/>

Homogenizace populace pokračovala i v prvních poválečných letech. Jako příklad uvádí Hladký (2005) situaci v bosenské metropoli Sarajevu, jež se v březnu 1996 opět stala jednotným a otevřeným městem. Některé, Srby dosud držené části města, byly vráceny

Federaci a srbské vedení v Pale začalo vyvíjet na srbské obyvatele tlak, aby oblast opustili. Naprostá většina bosenských Srbů, kteří obývali do konce války zmíněná předměstí (v počtu zhruba 80 000), se v prvních měsících roku 1996 rozhodla nebo byla donucena město opustit. Na sarajevských předměstích koncem roku 1996 zůstalo asi jen 8 tisíc bosenských Srbů. Předválečný, typický multietnický charakter města se neobnovil. V roce 1991 žilo v Sarajevu přibližně 530 tisíc obyvatel, z toho bylo 35 tisíc (6,6 %) bosenských Chorvatů, 260 tisíc (49,2 %) bosenských Muslimů, 157 tisíc (29,8 %) bosenských Srbů, 57 tisíc Jugoslávců (10,7 %) a 19 tisíc (3,6 %) příslušníků dalších národností. Současný kanton Sarajevo, tj. v podstatě celá někdejší sarajevská aglomerace, má zhruba 403 tisíce obyvatel, z toho 321 tisíc (80 %) představují Bosňáci. Značná část z nich se do Sarajeva přistěhovala teprve v průběhu války, většinou z východních, venkovských částí Bosny a ze Sandžaku. Bosenských Chorvatů žije v dnešním Sarajevu asi 27 tisíc (6,75 % obyvatel města) a bosenských Srbů 45 tisíc (11,25 %). 10 tisíc (2,5 %) obyvatel města tvoří několik dalších, menších národností.¹⁴⁾

Co se týče rozmístění etnik v jednotlivých entitách, ukazuje se, že navzdory návratu uprchlíků jsou v obou entitách nepatrné počty obyvatel zbývajících etnik. V případě Republiky srbské, tvoří Srbové více než 80 % populace a ve Federaci představují Bosňáci více než 70 % z celkového počtu obyvatel. Tato čísla značí oproti poválečným údajům nepatrný nárůst diversity, kdy Srbové tvořili v Republice srbské okolo 90 % obyvatel, nicméně ve srovnání s předválečnými údaji je míra diversity stále podstatně nižší. V roce 1991 tvořili Bosňáci a Chorvati na území poválečné Federace 74 %, zatímco nyní se jejich podíl pohybuje okolo 90 %. Podobně tomu bylo i v Republice srbské, když v roce 1991 tvořili Srbové jen 54,3 % populace, což je o 25 % méně než nyní. (viz Tabulka 4).

Etnikum	Federace			Republika srbská		
	1991	1997*	2003*	1991	1997*	2002*
Bosňáci	52,1	72,6	73,0	28,8	2,2	9,5
Srbové	17,6	2,3	7,6	54,3	96,8	80,9
Chorvati	22,1	22,3	16,5	9,4	1,0	4,8
Ostatní	8,2	2,8	2,7	7,5	0,0	4,8

Tabulka 4: Podíly tří hlavních etnik na populaci entit v letech 1991, 1997 a 2002 v %

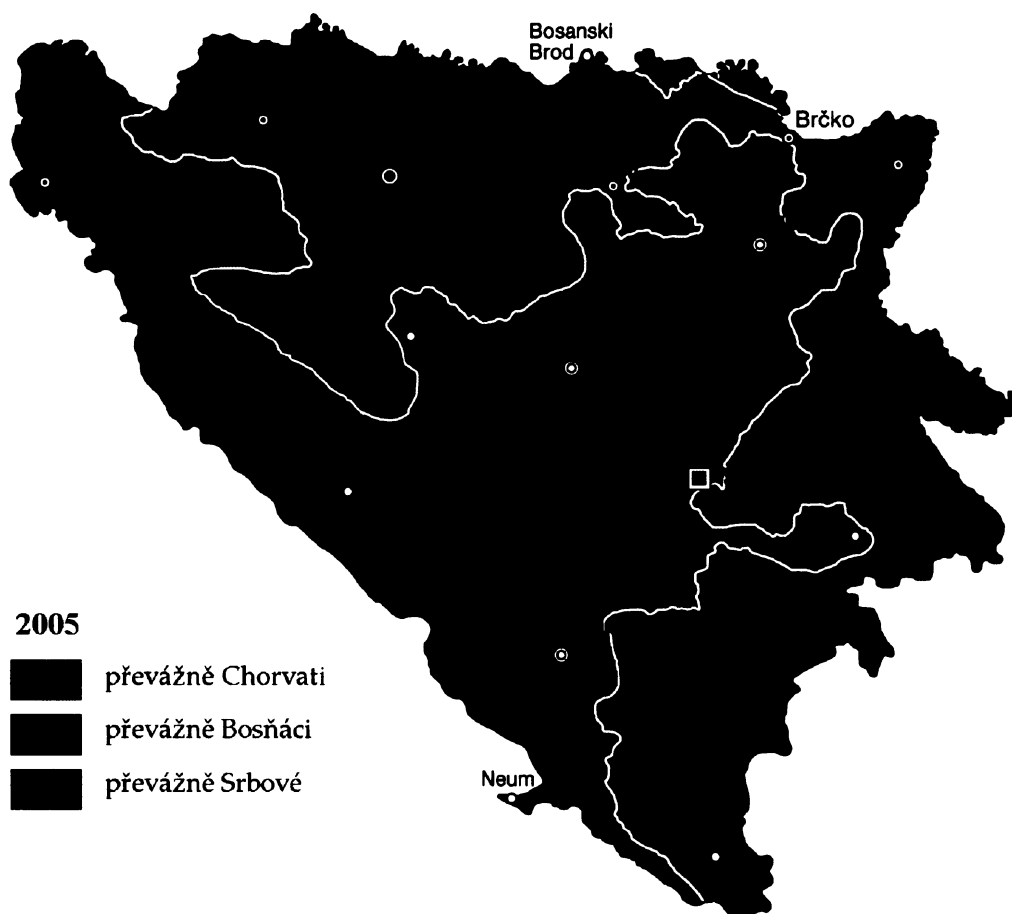
* Odhady

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 32, 64, 77

¹⁴⁾ Srov. F. BIEBER 2006, s. 64 - 65

Ke konci války neexistovala opština, kde by nedominantní skupina (Srbové ve Federaci, Bosňáci v RS a v Chorvatské ovládaných kantonech, popřípadě Chorvati v Bosňáky ovládaných kantonech a v RS) tvořila většinu. V následujících letech se tento fakt změnil pouze v několika případech, např. v Chorvatské ovládaném kantonu Západní Bosna, konkrétně v opštinách Drvar a Glamoč, kam se řada Srbů vrátila, a nyní, tak jako před válkou, již tvoří většinu. (Důvodem návratu byly mimo jiné lepší vyhlídky na nalezení zaměstnání než v jiných kantonech.) Během deseti poválečných let se části Bosny staly opět více rozmanité, ale celkové rozmístění etnik jako důsledek války zůstává jinak prakticky nezměněné. (viz Obrázek 10).

Etnické složení v roce 2005

Obrázek 10: Etnické složení země v roce 2005

Zdroj: <http://www.ohr.int/>

Na závěr je třeba připomenout, že ostatní komunity byly opomíjeny jak v Daytonských mírových dohodách, tak i v domácí politice. Občané, náležející k menším skupinám, byli často

asimilováni jednou ze tří hlavních skupin a byli vyloučeni z politického systému, který se zabýval pouze stabilizací pořádku mezi třemi hlavními etniky.

7.4 Návrat uprchlíků

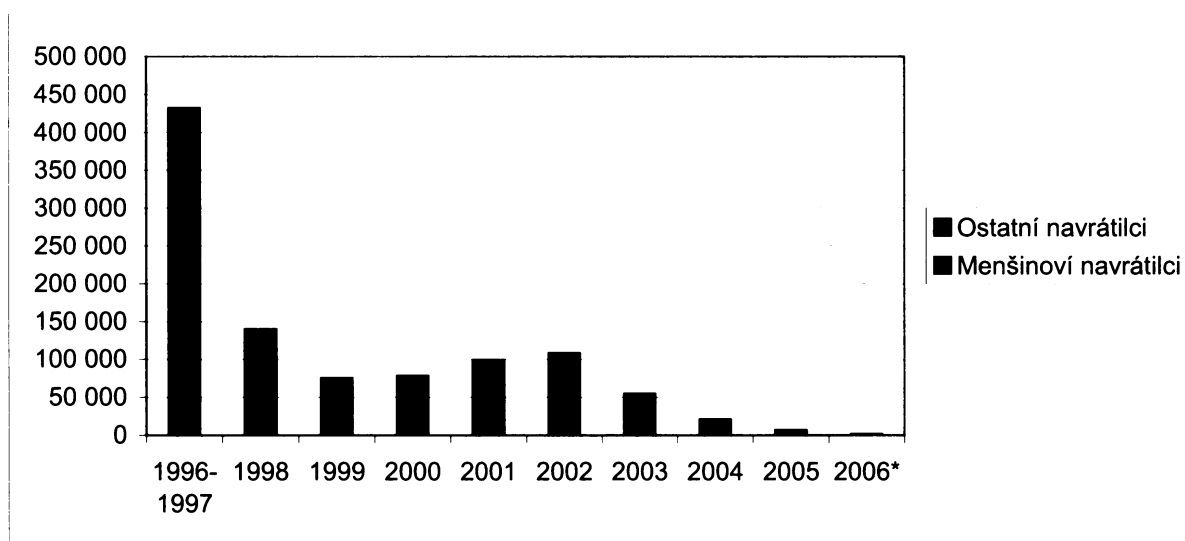
Velmi citlivým problémem v Bosně a Hercegovině stále zůstává otázka návratu uprchlíků (lidí, kteří byli za války nuceni odejít do zahraničí) a přesídlenců - osob, které válka vyhnala z původních domovů do jiných částí země. Z Bosny a Hercegoviny uprchlo do zahraničí (hlavně do zemí bývalé Jugoslávie a západní Evropy) přes 1 milion obyvatel a dalších 1,3 milionu lidí bylo přemístěno v rámci BaH. (S. Milikić 2005, s. 7). I když v článku I Anexu 7 Všeobecné rámcové dohody o míru se všem postiženým bosenským občanům formálně zaručuje právo svobodného návratu do původních domovů, naplnit v praxi tuto část mírového plánu se ukázalo jako nesmírně komplikované. Uznání monoetnických oblastí vlivu ve formě entit a kantonů přispívá k rozdělení obyvatelstva a činí návrat uprchlíků obtížnějším, protože je jejich přímým ohrožením.

V letech 1996 - 1998 se z ciziny vrátilo zhruba 300 tisíc osob, uvnitř BaH se podařil návrat asi 250 tisícům přesídlenců. Návraty se v této době realizovaly většinou podle principu „svůj ke svému“, tj. Bosňáci a Chorvati měli šanci najít bydlení víceméně jen na území FBaH a Srbové naopak v RS. Tzv. menšinových navrátilců, tj. těch, kteří se odvážili vrátit do obcí, v nichž se v průběhu války, resp. v důsledku daytonského rozdělení země, změnila národnostní skladba obyvatel, bylo velmi málo, zhruba 90 tisíc.

V letech 1999 - 2003 začal příliv uprchlíků slábnout, zato se výrazně urychlilo tempo návratu přesídlenců, přičemž vrchol nastal v letech 2001 a 2002. Na přelomu let 2003 - 2004 dosáhl počet uprchlíků, kteří se vrátili z ciziny již 438 tisíc. Vnitrobosenských přesídlenců se do původních bytů vrátilo 546 tisíc, dohromady tedy téměř jeden milion lidí. Od roku 2003 se počet návratů zpomalil, a to nikoli z důvodů obnovení diskriminace, ale protože proces návratu uprchlíků a přesídlenců zvolna spěje k završení, neboť podstatná část uprchlíků a přesídlenců zřejmě našla uspokojení životních zájmů ve svém novém bydlišti a vrátit se natrvalo již nehodlá (viz Tabulka 5).

Pozitivním zjištěním přitom bylo, že v uvedených letech markantně přibýlo menšinových navrátilců. Podle údajů UNHCR stoupl k 30. dubnu 2006 jejich počet na 455 tisíc (z toho ve FBaH se jednalo o 272 tisíc, v RS o 161 tisíc a v Distriktu Brčko o 21 tisíc lidí).

„Menšinové návraty“ směřovaly zejména do velkých měst – Sarajeva (sem se v této době např. vrátilo mj. přes 30 tisíc Srbů), Mostaru, Banja Luky a Tuzly. Poměrně velké množství lidí se vrátilo také do Prijedoru, Doboje, Brčka, Bijeljiny a Zvorniku, tj. i do míst, kde za války došlo k největším „etnickým čistkám“. (viz Obrázek 11). Pozitivním jevem oproti minulosti je i skutečnost, že již téměř neexistují oblasti pro návrat zcela uzavřené jako určité „tvrze etnické čistoty“. Hlavním důvodem, který přispěl k nárůstu podílu menšinových navrátilců, je proces navrácení majetku, který byl ke konci roku 2004 implementován z 93 %. (<http://www.unhcr.ba/>, 15. 7. 2006).

Graf 6: Vývoj počtu navrátilců do země od roku 1996

Zdroj: www.unhcr.ba

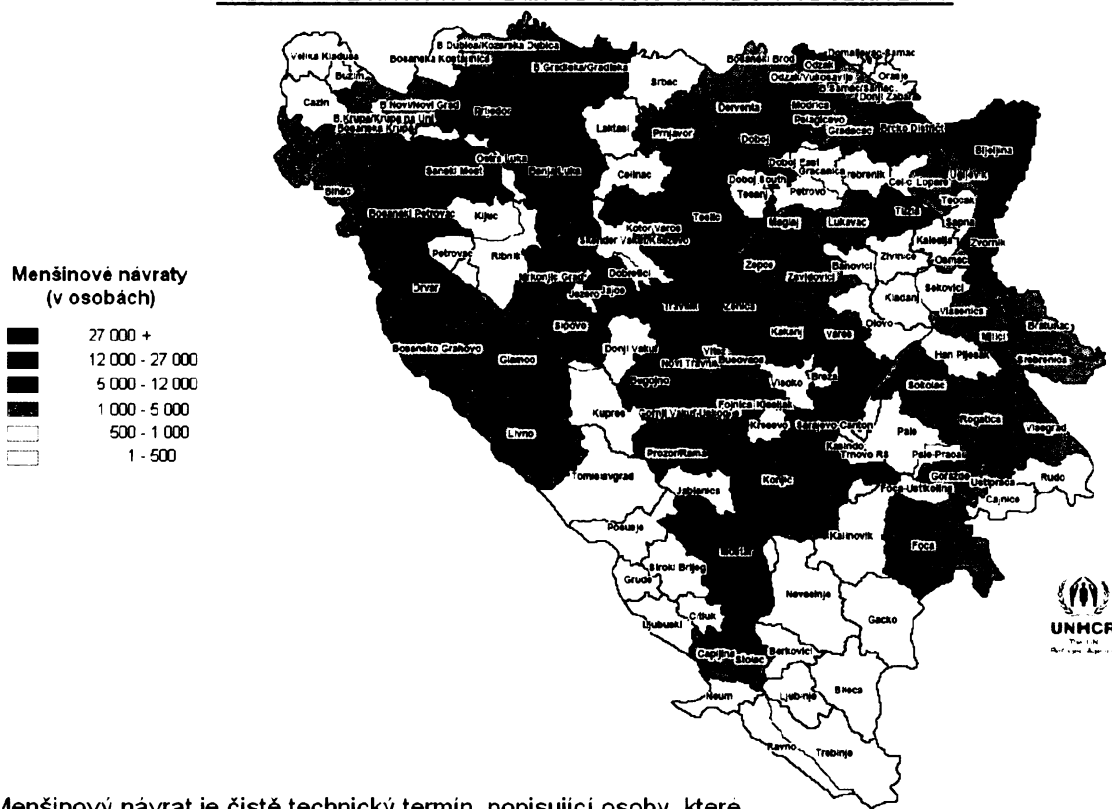
Rok	Federace BaH	Republika srbská	Distrikt Brčko	BaH celkem
1996 - 1997	347 837	83 518		431 355
1998	125 440	14 130		139 570
1999	58 115	16 920		75 035
2000	44 327	28 117	5 510	77 954
2001	52 986	40 919	4 960	98 865
2002	56 945	42 012	8 952	107 909
2003	34 062	18 566	1 687	54 315
2004	11 464	8 653	273	20 390
2005	3 428	3 009		6 437
2006*	830	310		1 140
Celkem	735 434	256 154	21 382	1 012 970

Tabulka 5: Návraty do předválečných domovů v Bosně a Hercegovině od roku 1996

* do 30. 4.

Zdroj: <http://www.unhcr.ba/>

MENŠINOVÉ NÁVRATY v BaH OD ROKU 1996 DO 30. DUBNA 2006

* Menšinový návrat je čistě technický termín, popisující osoby, které se vrátily do opštín, kde žily před válkou, nyní ovládaných jiným ze tří hlavních etnik

Obrázek 11: Menšinové návraty podle opštín od roku 1996

Zdroj: <http://www.unhcr.ba/>

Počet přesídlených osob v kolektivních centrech v BaH (které se ještě nenavrátily do svých předválečných domovů) byl k 30. dubnu 2006 182 tisíc. Počet uprchlíků cizích národností je ke stejnému datu 10 500, z toho přes 7 000 Srbů a 3 000 Chorvatů. Velké množství občanů BaH zůstává stále v zahraničí (především v sousedních zemích Srbsku a Chorvatsku a dále v zemích EU). (<http://www.unhcr.ba/>, 16. 7. 2006). Aby se i tyto osoby vrátily do svých předválečných domovů, je nutné vyřešit několik problémů, s nimiž se během návratu potýkají. K těm nejzávažnějším patří:

1. Obstrukce ze strany státních a místních úřadů

Administrativa a politické orgány, zejména Ministerstvo pro uprchlíky a přesídlence (*Ministry for Refugees and Internally Displaced Persons*) by měly hrát jak ve Federaci, tak i v Republice srbské (RS) vedoucí roli v umožnění návratu těchto osob, a to implementací a prosazováním práva na navrácení majetku. Na lokální úrovni mají úředníci tohoto resortu za úkol zabývat se žádostmi o navrácení majetku a poté vykonávat rozhodnutí, vyřčené Komisí

pro žádosti o nemovitosti přesídlených osob a uprchlíků (*Commision for Real Property Claims of Displaced Persons and Refugees*), které je považováno za konečné a zavazující. Bohužel díky pomalému pokroku ve zpracování požadavků a nízkému počtu navrácení majetků se tyto úřady staly terčem kritiky jak ze strany frustrovaných navrátilců, tak i mezinárodního společenství. Patrný nedostatek kvalifikovaného personálu a nedostatečné logistické vybavení není dostatečnou omluvou pro tak pomalé tempo vyřizování žádostí a následné vykonávání kladných rozhodnutí. Navíc existují četné důkazy toho, že úředníci Ministerstva pro přesídlené a uprchlíky několikrát úmyslně zdržovali proceduru navrácení majetku tím, že buď poskytovali nesprávné údaje nebo záměrně tvrdili, že žádosti nebyly doprovázeny správnou dokumentací. (S.Milikić 2005, s. 38).

Většina kladných rozhodnutí je v případech navrácení nemovitosti, která je již zčásti poškozena nebo zcela zničená a není obývána. Zatímco navrácení majetku ve velkém a následné návraty do opuštěných či zničených vesnic nepředstavují problém, ve znovuosídlených městech či vesnicích však došlo k navrácení majetku jen zřídka. Takových návratů se obávají tzv. „plaváči“ (*floaters*) – lidé, kteří byli za války vyhnáni ze svých domovů a ještě během války se usadili v domech, patřících jiným, rovněž vyhnáným osobám. Docházelo tak k situacím, kdy navrátilci museli dočasněho držitele domu vykoupit, aby se do něj vůbec mohli vrátit. Jindy místní bytová správa zabavovala opuštěné domy, poněvadž předpokládala, že původní majitel je v zahraničí a pravděpodobně již nebude usilovat o navrácení majetku.

2. Otázka bezpečnosti navrátilců

Značné obavy přetrvávají v oblasti zajištění bezpečnosti navrátilců a ochrany jejich majetku. V této souvislosti je třeba vyzdvihnout součinnost Policejní mise Evropské unie (EUPM), policejních sborů jednotlivých entit a EUFOR (dříve SFOR), kterým se podařilo snížit počet útoků na navrátilce. Podle zprávy UNHCR z ledna 2005 počet útoků vůči vracejícím se osobám stále klesá. V roce 2002 připadalo na jeden měsíc 35 útoků (čili asi 420 útoků za rok), o rok později bylo zaznamenáno 277 útoků a v roce 2004 jen 135. Útoky jsou hlášeny polním úřadům UNHCR a EUPM (Policejní mise Evropské unie), která vystřídala Taktické uskupení Mezinárodní policie (*International Police Task Force – IPTF*) v lednu 2003. Udávaná čísla však nemohou poskytovat vyčerpávající obraz o celkové bezpečnostní situaci. Oficiální pokles útoků zřejmě souvisí i s úbytkem přítomnosti UNHCR a EUPM v terénu, z důvodu zeštíhlování jejich misí, což vede k poklesu monitorovací činnosti. Oběti také mají

zábrany hlásit různá zastrašování a obtěžování, neboť považují místní orgány vůči nim za zaujaté. Zdá se totiž, že pokračuje trend, kdy většina pachatelů etnicky motivovaných útoků proti navrátilcům není trestně stíhána. Většina případů není zcela dořešena a pouze zřídkakdy dojde k jejich veřejnému odsouzení ze strany místních představitelů. Počet odsouzených pachatelů je tedy navzdory vážnosti spáchaných trestných činů nízký a pokud k odsouzení skutečně dojde, bývají vynesené rozsudky velmi shovívavé.

Existují také určité skupiny osob, jejichž bezpečnost v BaH stále nemůže být garantována a tudíž musí být v jejich případě zvažována mezinárodní ochrana. Jedná se o svědky válečných zločinů svědčící před ICTY a občany, jejichž rodiny nebo přímo oni osobně trpěli brutálními formami pronásledování. Čili ti, kteří přežili pobyt v internačních táborech, oběti nebo svědci genocidy, oběti mučení nebo fyzického násilí a systematického znásilňování. Návratu brání mj. přítomnost osob podezřelých z páčání válečných zločinů, které se stále nepodařilo zatknout a obžalovat. Řada z podezřelých dokonce vykonává významné funkce v místní administrativě, což snižuje důvěru v právní systém ze strany jak místních, tak zejména ze strany navrátilců. Navzdory úsilí IPTF, které provedlo odebrání jejich osvědčení k výkonu řady funkcí, je nepravděpodobné, že všichni podezřelí z páčání válečných zločinů byli odstraněni z místních orgánů. Jsou případy, kdy dotyčným bylo sice odebráno osvědčení k výkonu funkcí, ale ti nadále vykonávali práci např. jako experti nebo konzultanti ministerstva vnitra.

Proto by z důvodů zvýšení transparentnosti a důvěryhodnosti vlastních složek měla místní policie zaměstnávat „menšinové strážníky“ (*Minority police officers*), kteří by měli na starosti právě bezpečnost osob navracejících se do původních bydlišť. Panuje všeobecné přesvědčení, že by v rámci reformy policejních složek mělo dojít k náboru dalších menšinových strážníků.

3. Výskyt nášlapných min, munice a úrazy s nimi spjaté

Nášlapné miny stále patří k významným bariérám při rekonstrukci země, bezpečném návratu uprchlíků a přesídlenců a rozvoji ekonomické aktivity v zemi. Podle údajů zprávy UNHCR z roku 2005 se nalézalo v Bosně a Hercegovině asi 650 000 kusů nevybuchlé munice a 670 000 min v zhruba 10 000 lokalitách. 12 % tohoto arzenálu je v místech každodenních lidských aktivit – zejména rekonstrukčních prací. Nedostatek finančních zdrojů na odminování země má negativní dopad nejen na návrat uprchlíků a přesídlených osob, ale i na vytváření

nových pracovních příležitostí. Za současné rychlosti odstraňování min (které je téměř zcela kryto ze zahraničních zdrojů) bude zapotřebí zhruba deset let, aby se vyčistily alespoň tyto přednostní oblasti. V roce 2003 bylo obětmi takových nehod celkem 54 lidí, z nichž bylo 9 dětí a 19 navrátilců. O rok později bylo obětí 41, mezi nimi 18 navrátilců.

4. Sociální a ekonomická situace navrátilčích se osob

Mnoho navrátilců nebo osob deportovaných ze zahraničí, jimž není při návratu udělen status „přesídlené osoby“ (ačkoliv do té doby tento status požívali), ztrácí narozdíl od ostatních nárok na poskytnutí alespoň nějaké omezené formy zdravotní a sociální péče. (<http://www.unhcr.ba/>). Tyto osoby nejsou rovněž oprávněny k příjmu sociálních dávek jako např. důchodci či váleční veteráni. V důsledku toho se pak musí spokojit s mlhavou představou ubytování ve sběrných střediskách – pokud je tam vůbec volné místo. V horším případě končí na ulicích jako bezdomovci a jediným způsobem, jak si přijít na alespoň nějaké peníze je pro ně žebrání. UNHCR je denně informována o znepokojujících případech jednotlivců, kteří nejsou schopni se dostat k zdravotní péči, již zoufale potřebují. Navrátilci jsou rychle demotivováni podmínkami, v nichž musejí žít – stanová obydlí mezi ruinami jejich domů bez dodávek elektřiny, tekoucí vody a přítomnosti lékařských služeb. Tento stav není často způsoben diskriminací, ale všude panující chudobou v přijímacích obcích. Diskriminaci jsou ale navrátilci vystaveni tím, že musejí užívat písmo dominantního etnika (latinky ve Federaci, cyrilice v RS), což je zvláště pro školou povinné děti nepřijemné.

8. ZÁVĚR

Válka v Bosně a Hercegovině, která byla nejkrvavějším konfliktem v Evropě po skončení druhé světové války, zanechala přibližně 200 000 mrtvých a nezvěstných, z více než 2 milionů obyvatel učinila běžence. Zpustošila většinu měst i jejich starobylých kulturních památek a především znovu vyryla v duších místních lidí hlubokou brázdou vzájemné nedůvěry, strachu a nenávisti. Život v zemi se pomalými krůčky navrácí do normálu, ale občané musí stále překonávat řadu překážek.

K hypotéze číslo 1 lze říci, že ačkoliv první náznaky napětí mezi bosenskými národy lze hledat ještě v dobách turecké nadvlády, kdy byla muslimská komunita zvýhodňována na úkor ostatních. Za daleko zásadnější skutečnost považuji proces v průběhu 19. a začátku 20. století, kdy došlo k vědomému dělení obyvatelstva Bosny a Hercegoviny na tři samostatné národy. (Katolíci v BaH se začali považovat za součást širšího chorvatského národa, pravoslavní za Srby a vlastní komunitu s národnostními rysy zde vytvořili i Muslimové). Tento proces se projevil i při rozpadu Jugoslávské federace, kdy nedostatek společné demokratické opozice jak v Jugoslávii, tak v každé z republik byl jednou z příčin tragédie. Tento nedostatek byl sám o sobě tragédií. V souladu s touto skutečností jednaly bohužel i všechny tři nacionalistické strany, které zvítězily v prvních svobodných volbách v roce 1990 a otevřeně proti sobě vystupovaly. Je potřeba také zmínit negativní úlohu nacionalisty ovládaných médií, která neobjektivním a tendenčním zpravodajstvím přilévala stále více oleje do ohně. Dále bych rád zdůraznil roli SDS BaH a HDZ BaH, které zcela evidentně jednaly na základě instrukcí z Bělehradu, resp. Záhřebu. Slobodan Milošević i Franjo Tuđman zpochybňovali platnost dosavadních hranic mezi jednotlivými republikami a nikdy se netajili ambicemi rozdělit si území BaH mezi sebou. Napjatou situaci ještě více zjitřil stále se rozrůstající konflikt v sousedním Chorvatsku mezi Chorvaty a Srby. Poté bylo jen otázkou času, kdy jiskra přeskočí i do sousední Bosny a Hercegoviny. Došlo tedy k potvrzení hypotézy.

Co se hypotézy číslo 2 týče, tak lze říci, že i ta se potvrdila. V průběhu druhé poloviny 90. let se podařilo zformovat a uvést do života celý složitý systém politických a správních orgánů. Fungování tohoto systému je přirozeně velice těžkopádné, neboť je založeno na přísném dodržování principu parity a pokud možno dosažení názorového konsensu. Ten je však v současné Bosně a Hercegovině, kde tři hlavní národnostní komunity spolu neustále tvrdě soupeří, jen obtížně dosažitelný. Největším problémem je zřejmě slabá moc centrální vlády jako jednotícího elementu ve srovnání s vlivem vlád jednotlivých entit. Bosenští Srbové chtějí

zachovat více etnických struktur, zatímco Chorvati a Muslimové prosazují radikálnější změny. Politická situace v zemi zůstává tedy značně nejistá. Problémem je dále velice roztržitý a nacionalisty ovládaný stranickopolitický systém. V roce 1995 občané Bosny a Hercegoviny přivítali ukončení vzájemných bojů a válek, které celou oblast po všech stránkách nesmírně zdevastovaly. Od svých „národních vůdců“ – Franji Tudjmana, Aliji Izetbegoviće a Slobodana Miloševića se však nedokázali odstříhnout.

Hypotéza číslo 3, která předpokládala, že během války došlo k snížení diverzity v rozmístění jednotlivých etnik, se podle očekávání vyplnila. Důsledky války – selektivní vyhánění, vyvražďování a poválečné rozdělení země do dvou entit – nejvíce přispěly k vytvoření a následnému ustálení etnicky homogenních oblastí. V poslední době, zejména v souvislosti s návratem uprchlíků (zvláště těch menšinových), jsou tyto důsledky částečně zahlazovány, přesto nelze hovořit o návratu k předválečnému stavu.

Hypotéza číslo 4 se částečně potvrdila, neboť v ekonomické sféře se situace – alespoň podle makroekonomických ukazatelů – vyvíjí velmi dobře. Vládě se díky uplatňování zásad hospodářské politiky s přísným rámcem makroekonomické rovnováhy a snaze o dosažení a udržení rovnováhy platebních bilancí daří držet inflaci na hladině okolo jednoho procenta. Roční růst HDP se pohybuje okolo pěti procent. Problémy, sužující ekonomiku země, jsou vysoká nezaměstnanost, rozsáhlá korupce a ekonomická kriminalita. Oba dva posledně jmenované neduhy jsou hlavní překážkou v masivnějším přílivu kapitálu ze zahraničí, který místní ekonomice příliš nedůvěřuje. Právě především zahraniční investice by zemi přinesly další pracovní příležitosti a tím napomohly zvýšit životní standard obyvatelstva. Stát by tedy měl usilovat o zprůhlednění vlastnických vztahů v řadě podniků, upevnění právního prostředí a účinněji bojovat s organizovanou ekonomickou kriminalitou. Hypotéza se potvrdila pouze částečně, poněvadž se zemi nedaří více zdůvěryhodnit svoji ekonomiku pro zahraniční investory.

Potvrzení poslední hypotézy bylo evidentní. Ačkoliv se ve většině oblastí návratu situace rapidně zlepšila a mnoho skupin navrátilců tvrdí, že vztahy s místními obyvateli jsou na dobré úrovni, početná mezinárodní přítomnost je důkazem, že obavy o jejich bezpečnost nadále přetrvávají. V některých oblastech stále dochází k vážným incidentům, končících zraněním nebo dokonce usmrcením osob, poškozování majetku, útokům na náboženské objekty a obtěžování. Klíčovým problémem pro navrátilce v BaH tedy nadále zůstává bezpečnost, která tvoří hlavní překážku k návratu mnoha osob. Tu by měl zajistit větší počet domácích

či mezinárodních bezpečnostních složek v terénu a vyšší podíl „menšinových strážníků“. Je zapotřebí získat větší finanční zdroje na odminování země a také na zlepšení životních podmínek uprchlíků. Domnívám se, že je především na mezinárodním společenství, aby za těmito účely zajistilo adekvátní finanční prostředky, neboť možnosti rozpočtu bosenské vlády jsou do značné míry omezené. Od místních úřadů se očekává, že zefektivní vlastní práci a zejména urychlí a co nejdříve dokončí proces navrácení majetku. Rovněž je zapotřebí přísněji trestat pachatele útoků proti navrátilcům a jejich majetku z důvodu mimořádně vysoké společenské nebezpečnosti tohoto jednání. Pro lepší adaptaci je nutné navrátilcům zajistit na školách a úřadech přístup k vlastnímu písmu. Poslední hypotéza (číslo 5) se tedy opět potvrdila.

9. SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

9.1 Prameny

9.1.1 Statistické

Britannica Book of The Year 1991 – 2005, Encyclopaedia Britannica, Chicago

Enciklopedija Jugoslavije: The Socialist Republic of Bosnia and Herzegovina, Jugoslavenski leksikografski zavod. Zagreb 1983, 276 s.

Statistički Godišnjak Jugoslavije 1981: Godina XXVIII., Savezni zavod za statistiku. Beograd 767 s.

Statistički Godišnjak Jugoslavije 1989: Godina 36., Savezni zavod za statistiku. Beograd 792 s.

9.2 Literatura

9.2.1 Knihy

BAAR, V. (1997): Bosna a Hercegovina. Tematický sešit. Scholaforum. Ostrava, 29 s.

BIEBER, F. (2006): Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance. Palgrave Macmillan. New York, 176 s.

BURG, S. L., SCHOUP, P. S. (1999): The War in Bosnia-Herzegovina, Ethnic Conflict and International Intervention. M. E. Sharpe, Inc. New York, 483 s.

DIMITROVIĆ, N. (2000): Managing Multiethnic Local Communities in the Countries of the Former Yugoslavia – In: ROGAN, J. S. (ed.): Facilitating Local Multiethnic Governance in Postwar Bosnia and Herzegovina. Local Government and Public Service Room Initiative, Open Society Institute. Budapest, s. 183-206

GLENNY, M. (2003): Balkán. Jiří Buchal – BB art. Praha, 547 s.

HLADKÝ, L. (2005): Bosenská otázka v 19. a 20. století. Masarykova Universita v Brně Mezinárodní politický ústav. Brno, 392 s.

HONIG, J. W., BOTH N. (2001): Srebrenica: Zpráva o válečném zločinu. Mladá fronta. Praha, 262 s.

9.2.2 Články

HLOUČEK, V. (2001): Kantonální a parlamentní volby v Bosně a Hercegovině 2000. Středoevropské politické studie, č. 2/2001 (www.cepsr.cz)

ŠIMKO, D., HAUMANN, H. (2001): Peace Perspectives for Southeast Europe: Proceedings of the Symposium 2000 Basel, Switzerland, 29-30 June 2000. In: ROMANENKO, S. (ed.): Causes of the Desintegration of the Former SFRY and Yugoslavism. Russian Academy of Sciences, Moscow, Russia, s. 15-24, DIENTSBIER, J. (ed.): The Erroneous Years of International Policy in the Balkans and the Prospects for Solution. Ministry of foreign Affairs. Prague, Czech Republic, s. 25-35, ROBINSON, G. M. (ed.): Remaking Sarajevo: Bosnian Nationalism after the Dayton Accord. Kingston University, Kingston-upon-Thames, UK, s. 105-125.

ŠTOURAČOVÁ, J. (2005): Vybrané problémy ekonomického vývoje zemí západního Balkánu. Rubrika Ekonomické analýzy. (www.rmv.cz)

Update on Conditions for Return in Bosnia and Herzegovina, January 2005, UNHCR 2005 (www.unhcr.ba)

9.2.3 Jiné

JELÉN, L. (2002): Etnické konflikty na jižním Kavkaze na přelomu 80. a 90. let 20. století a jejich geopolitické souvislosti. Diplomová práce, Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta University Karlovy, Praha, 116 s.

MILIKIĆ, S. (2005): The return of Refugees and Internally Displaced Persons to the Properties and Homes of their Origin - The Way to the Integrated Bosnia and Herzegovina without Entities?. Diplomová práce, Katedra právních věd University Karla-Franzense, Graz, 110 s.

9.2.4 Internet

www.answers.com - Online Dictionary, Encyclopedia and much more

www.army.cz - Stránky Ministerstva obrany

www.bosna.unas.cz - Bosna – Hercegovina Úvod

www.businessinfo.cz/cz - Oficiální portál pro podnikání a export

www.cepsr.cz - Středoevropské politické studie – Central European Political Studies Review

www.cs.wikipedia.org - Wikipedie, otevřená encyklopedie

www.econstats.com - Economic Data

www.fzs.ba - Federalni zavod za statistiku

www.geographic.org - Geography, Climate, Countries, Maps, Flags, Population

www.maps.grida.no - Maps and Graphic at UNEP/GRID Arendal

www.monarch.gsu.edu

www.odci.gov/cia/publications/factbook/ - CIA – The World Factbook

www.ohr.int - Office of the High Representative in Bosnia and Herzegovina

www.rmv.cz - Rada pro mezinárodní vztahy

www.rzs.rs.ba - Republika Srpska Institute of Statistics

www.sipri.org - SIPRI Internet

www.theodora.com/wbf - Countries of the World, 18 years of CIA World Fact Books

www.unhcr.ba/return/index.htm - United Nations High Commissioner for Refugees in Bosnia and Herzegovina

www.vladars.net - Vlada Republike Srpske – Republic of Srpska Government

www.world-gazetteer.com - population of cities and towns around the world

10. SEZNAM PŘÍLOH

Rok	HDP	Změna v %
1992	604,22	
1993	588,38	-2.6
1994	649,48	10.4
1995	749,82	15.5
1996	1498,08	99.8
1997	1889,13	26.1
1998	2245,02	18.8
1999	2413,38	7.5
2000	2508,84	4.0
2001	2605,38	3.8
2002	2723,14	4.5
2003	2810,11	3.2
2004	2934,32	4.4
2005	3041,22	3.6
2006	3170,02	4.2

Tabulka 1: Vývoj HDP na osobu v USD ve stálých cenách v letech 1992 – 2006

Zdroj: <http://www.econstats.com/>

Název kantonu/opštiny	Počet obyv. k 30.6.2005	Bosňáci	Chrovati	Srbové
Kanton Una Sana	292 197	74,2%	22,0%	4,6%
Bihac	60 843	90,7%	6,6%	2,5%
Bosanska Krupa	29 671	93,9%	0,1%	2,6%
Bosanski Petrovac	8 063	67,2%	0,2%	32,6%
Buzim	18 447	100,0%	0,0%	0,0%
Cazin	59 458	99,7%	0,1%	0,2%
Kljuc	19 976	93,1%	0,2%	6,7%
Sanski Most	47 498	89,0%	2,4%	8,4%
Velika Kladusa	48 241	98,9%	0,4%	0,7%
Kanton Posavski	44 548	15,1%	82,4%	1,7%
Domaljevac Samac	4 994	1,9%	96,3%	1,1%
Odzak	17 022	26,8%	67,9%	3,3%
Orašje	22 532	9,1%	90,2%	0,7%
Tuzlanski kanton	502 862	90,4%	5,3%	3,2%
Banovici	26 019	94,6%	2,2%	1,7%
Celici	15 397	91,3%	7,2%	1,5%
Doboj - Istok	10 686	99,7%	0,0%	0,2%
Gračanica	52 439	99,3%	0,1%	0,6%
Gradašac	47 679	95,5%	3,9%	0,6%
Kalesija	35 411	99,9%	0,0%	0,1%
Kladanj	15 752	98,0%	0,2%	1,1%
Lukavac	52 051	95,6%	2,9%	1,3%
Sapna	14 434	99,1%	0,0%	0,4%
Srebrenik	40 429	94,4%	4,1%	1,1%

Teočak	7 040	99,9%	0,0%	0,0%
Tuzla	131 874	74,2%	13,1%	9,6%
Živinice	53 651	93,1%	4,8%	1,4%
Zenicko - Dobojski kanton	401 899	83,4%	13,3%	2,5%
Breza	13 820	92,9%	4,0%	1,8%
Doboj - Jug	4 844	99,1%	0,8%	0,1%
Kakanj	44 240	85,0%	12,9%	1,5%
Maglaj	21 537	81,5%	16,2%	2,3%
Olovo	13 027	97,3%	2,4%	0,3%
Tešanj	49 014	97,8%	1,5%	0,7%
Usora	7 088	6,5%	92,9%	0,6%
Vareš	11 293	61,5%	36,5%	1,1%
Visoko	40 607	96,2%	1,4%	1,8%
Zavidovići	36 878	97,9%	0,2%	1,8%
Zenica	128 639	82,8%	10,1%	5,3%
Žepče	30 912	40,5%	59,2%	0,2%
Kanton Bosna Podrinje	35 214	98,6%	0,1%	1,2%
Foča	2 290	99,7%	0,0%	0,3%
Goražde	31 556	98,5%	0,2%	1,2%
Pale	1 368	98,5%	0,0%	1,5%
Kanton Centrální Bosna	258 177	57,1%	40,0%	2,5%
Bugojno	37 455	75,5%	20,0%	4,4%
Busovača	16 015	32,8%	65,5%	1,6%
Dobretići	3 234	0,0%	100,0%	0,0%
Donji Vakuf	13 440	98,8%	0,6%	0,6%
Fojnica	11 067	92,0%	7,5%	0,5%
Gornji Vakuf - Uskoplje	20 111	67,0%	32,8%	0,2%
Jajce	23 752	27,7%	67,7%	4,6%
Kiseljak	21 366	9,3%	86,9%	3,7%
Kreševo	5 930	13,3%	84,6%	0,2%
Novi Travnik	25 253	45,3%	49,9%	4,6%
Travnik	56 596	82,5%	16,1%	0,9%
Vitez	23 958	39,5%	55,4%	3,1%
Kanton Hercegovina Neretva	224 700	46,3%	50,6%	2,7%
Čapljina	22 540	13,4%	82,9%	3,8%
Čitluk	16 492	0,2%	99,7%	0,0%
Jablanica	13 059	97,5%	1,5%	0,9%
Konjic	30 036	90,8%	6,2%	2,9%
Mostar	105 507	47,4%	48,3%	3,5%
Neum	4 742	1,0%	96,3%	0,5%
Prozor	17 453	34,6%	65,1%	0,3%
Ravno	1 852	0,6%	94,4%	4,9%
Stolac	13 019	36,3%	60,1%	3,7%
Kanton Západní Hercegovina	81 652	0,7%	98,8%	0,2%
Grude	13 383	0,0%	100,0%	0,0%
Ljubuški	22 034	2,7%	96,1%	0,2%

Posušje	16 146	0,0%	99,7%	0,1%
Široki Brjeg	30 089	0,0%	99,7%	0,3%
Kanton Sarajevo	403 028	79,6%	6,7%	11,2%
Centar	67 909	76,5%	7,0%	13,1%
Hadžiči	20 263	92,4%	2,0%	3,5%
Iliđža	48 198	81,2%	6,3%	12,2%
Ilijas	15 438	87,7%	4,2%	7,0%
Novi Grad	117 132	80,2%	6,3%	11,3%
Novo Sarajevo	74 322	66,1%	12,8%	15,5%
Stari Grad	38 053	92,1%	2,0%	5,3%
Trnovo	1 631	97,2%	0,0%	2,8%
Vogošća	20 082	88,9%	2,3%	8,2%
Kanton Herceg Bosna	84 157	8,4%	78,4%	12,8%
Bosansko Grahovo	2 487	0,0%	24,3%	75,7%
Drvar	12 908	0,3%	68,1%	31,5%
Glamoč	4 947	15,9%	16,1%	68,0%
Kupres	3 673	8,9%	71,0%	20,2%
Livno	32 424	12,9%	83,9%	2,2%
Tomislavgrad	27 718	6,2%	93,7%	0,0%

Tabulka 2: Kantony a jejich opštiny ve FBaH a podíl hlavních tří etnik na jejich počtu obyvatel

Zdroj: <http://www.fzs.ba/>

	1998	1999	2000	2001	2002
Federace BaH	507	551	626	652	700
Republika srbská	256	314	387	444	525
Celkově	454	503	541	572	655

Tabulka 3: Průměrná výše hrubých mezd v letech 1998-2002 v KM

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 37

Kanton	Počet zaměstnaných	Počet nezaměstnaných
Una Sana	31 495	30 112
Posavski	5 776	5 295
Tuzlanski	69 034	75 461
Zenicko - Dobojski	67 635	59 763
Bosna Podrinje	4 069	3 950
Centrální Bosna	35 078	31 373
Hercegovina Neretva	41 624	23 650
Západní Hercegovina	13 453	6 380
Sarajevo	86 357	59 331
Herceg Bosna	10 021	6 954

Tabulka 4: Zaměstnanost a nezaměstnanost v jednotlivých kantonech federace v září 2003

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 37

Měsíční příjem v KM	Federace BaH	Republika srbská	Celkově
-200	20,2	31,1	24,1
201 - 400	23,4	27,9	25,5
401 - 600	18	20,7	19,2
601 - 800	9,5	9	9,3
801 - 1000	9,9	4	7,5
1001 - 1200	4,6	1,6	3,3
1201 - 1400	2,1	0,9	1,6
1401 - 1600	2,6	0,8	1,9
1601 - 1800	0,2	1	0,3
1801 - 2000	0,4	0	0,3
2000 -	1,3	0	0,8

Tabulka 5: Podíl domácností v % v příjmových kategoriích v 1. čtvrtletí roku 2003 v KM podle entit

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 36

Strana	1996	1998	2000	2002
Volby ve FBH				
SDA	57,1	47,90*	27,0	32,4
HDZ-BiH	28,6	19,7	19,3	15,9
SBiH	7,1	*	15,6	16,2
SDP	.	14,5	27,3	15,7
Volby v RS				
SDS	64,3	21,0	39,7	33,7
PDP	.	.	15,3	10,4
SNSD	.	.	10,6	22,4
SDA	21,4	.	7,4	7,3
SRS	.	15,4	.	4,8
SBiH	.	*	5,4	3,9

Tabulka 6: Volební výsledky do Parlamentního shromáždění BaH nejsilnějších stran v %

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 93, 102

* V koalici s SBiH, NHI a dalšími

Rok	Počet obyvateľ (odhad k 1. 7.)
1953	2 847 459
1961	3 277 948
1971	3 746 111
1981	4 124 256
1991	4 377 033
1997*	3 222 584
1998*	3 365 727
1999*	3 482 495
2000*	3 835 777
2001*	3 922 205
2002*	3 964 388
2003*	3 989 018
2004*	4 007 608
2005*	4 025 476

Tabuľka 7: Vývoj počtu obyvateľ Bosny a Hercegoviny od roku 1953 do roku 2005

Zdroj: Bieber, F., Post-War Bosnia: Ethnicity, Inequality and Public Sector Governance, UNRISD, 2006, s. 15

* **Zdroj:** <http://www.theodora.com/wbf>,

Rok	Federace BaH	Republika srbská	Distrikt Brčko	BaH celkem
1996-1997	44 398	1 125	.	45 523
1998	32 605	8 586	.	41 191
1999	27 987	13 020	.	41 007
2000	24 377	27 558	5 510	67 445
2001	46 848	40 253	4 960	92 061
2002	51 814	41 345	8 952	102 111
2003	25 130	18 051	1 687	44 868
2004	5 881	8 045	273	14 199
2005	2 807	3 008	.	5 815
2006*	612	273	.	885
Celkem	272 459	161 264	21 382	455 105

Tabuľka 8: Menšinové návraty v / do Bosny a Hercegoviny od roku 1996

* do 30. 4.

Zdroj: <http://www.unhcr.ba/>

Rok	Muslimové		Srbové		Chorvati	
	Náboženství	Národnost	Náboženství	Národnost	Náboženství	Národnost
1851	37,3		44,0		18,5	
1879	38,7		42,9		18,1	
1885	36,9		42,8		19,9	
1910	32,3		43,5		19,9	
1921	31,3		43,9		23,5	
1931	30,8		40,5		22,2	
1948	30,7	34,5 ^a	44,3		23,9	23,0
1953	31,3	31,3 ^b	44,4	44,4	23,0	23,0
1961		34,1 ^c		42,9		21,7
1971		39,6 ^d		37,2		20,6
1981		39,5		32,0		18,4
1991	43,7	43,7	17,5	31,4		17,3

Tabulka 9: Populace v Bosně a Hercegovině podle vyznání a národnosti 1851-1991 v %

Zdroj: Burg, Shoup, The War in Bosnia-Herzegovina, Ethnic Conflict and International Intervention, s. 27

Poznámky: Data pro odhad za rok 1931 jsou přizpůsobena historickým hranicím.

^a Zahrnuje „etnické Muslimy“ (3,8 %) a „Ostatní Muslimy (30,7 %).“

^b „Jugoslávci, nevyhlášení.“

^c „Muslimové v etnickém smyslu“ (25,7 %) a „Jugoslávci, národnostně nevyhlášení.“

^d „Muslimové v národnostním smyslu.“